

चांदोबा

या अंकात
श्री-मन्नसं याहस
अनुभवा

बैल एकदम बिथरले आणि समोरून लाडू चालत येत होता, त्याच्या अंगावर गाडी ओढत गेले. लाडूला काही फायदे लागलेचिगले नव्हते, पण तो जमिनीवर पडला होता, तो तसाच हातपाय झाडत राहिला.

गांवकऱ्यांनी त्याची ही अवस्था पाहिली आणि अर्जुनला रगावत त्यांनी लहूला त्याच्या घरी पोचवले. घरी गेल्यानंतर लहू कणहायला लागला. त्याच्या नजरेत ओळख दिसत नव्हती, जगू कांही सगळे चेहरे त्याला अनोळखी दिसत होते. त्याची ही अवस्था पाहून गांवकऱ्यांनी श्रवले की आणखी कांही दिवस तरी लहूला काम करता आले नसते. त्यांनी भूस्वामीला सांगितले, "लहूतुमच्यावरच अवलंबून आहे. दुर्दैवाने आता त्याची स्थिती अगदी दयनीय आहे. त्याला मदत करायची तुपचीच जबाबदारी आहे."

भूस्वामीला वाटलं की आता जर लहूची देखभाल केली नाही तर गांवात अपली बदनामी होईल. म्हणून तो लगेच लहूच्या घरी गेला. त्याची नीट विचारपूस केली आणि त्याच्या

बायकोला दोन हजार रुपये देऊन भूस्वामीने सांगितलं, "भाइया मुलाच्या हताजीपणामुळे हे झालं आहे. लहू जेव्हा चांगला बरा होईल तेव्हा त्याला जास्ती कष्टाची कामे मी करू देणार नाही. त्याने शेतांतल्या मजुरांवर नुसते लक्ष ठेवले तरी पुरे!"

भूस्वामीच्या दयाळूपणामुळे लहूची पत्नी भारावून गेली. तिचे डोळे पाणावले. भूस्वामी गेल्यानंतर ती लहूला म्हणाली, "पाहिलंत, घोरले मालक किती दयाळू आहेत! तेंपहां आता तुमचे हे लागल्याचं नाटक पुरे झालं! तुम्ही आता कामावर जायला लाग,"

त्यावर लहूने हंमतच तिला म्हटले, "मी जर सगेच हिंदायला-फिरायला लागलो तर गांववाले मला खोटा ठरवील. निदान कर्मितकमी महिनाभर तरी मला घरी बसून विश्र्वांति पेऊं दे ग! आजपर्यंत मालक माझ्याकडून भरपूर काम करून घेत होते. आणि बेताचा पगार देत होते. अशा कंजूस मालकाकडून व्याजप्रसक्त वसुली केली हेच मोठं काम मी केलेच. चल, तुम्ही तुम्हा कामाला लाग!"

सप्टेंबर २००५

8

चांदवा

बाभूळ तलावांतली हडळ

कमला सासरी आल्यानंतर आठवडा पूर्ण झाल्याच्या अगोदरच तिच्या तबकाल आले की तिचा नवरा रमेश एक नंबरचा आळशी आहे. शेतीलाडीचे सगळे काम तिचे सगळं वर्षाचा माथव साररा माघव, हा पाहत होता.

रमेश उशीरापर्यंत लोळत पडायचा. जेवण झाले की गांवात इकडेतिकडे टकाळकी करायला जायच. अंधार पडला की घरी येऊन जेवायचे मि शोपी जायचे.

रमेशा हा दिवक्रम कमलाला सहन होईना, म्हणून ती त्याला म्हणाली, "माझीच आता वय झालंय. तुम्ही आता बरा शेतीवाडीचे काम पाहायला लाग आणि त्यांना विश्र्वांति द्या."

तिचा हा सल्ला ऐकून रमेश हंमतच सुटला व तिला म्हणाला, "तु आल्यानंतर त्यांना आता कांही स्वयंप्रसक्त करावा लागत नाही. त्यांचा आरामच चाललाय की!"

रमेशाला सांगून त्याचा कांही फायदा होत नाही

हे बघितल्यावर ती सासऱ्यांना म्हणाली, "तुम्ही शेतावर निघाला आहात तर तुमच्या मुलालाही घेऊन जा. तुम्ही एकटेच किती दिवस कष्ट करीत राहाणार?"

माघवने हंमतच म्हटले, "त्याची आई त्याच्या लहानपणीच वारली, तेव्हापासून मी त्याला अगदी लाडाल वाढवतंय. त्याने शेतात रावणे हे मलाच पसंत नाही. झोपू दे त्याला!" आणि तो शेतावर निघून गेला.

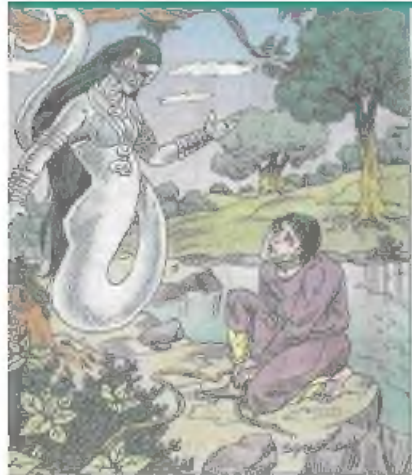
त्याच दिवशी संध्याकाळी माघवला सांप चाबला आणि त्याचा मृत्यू झाला. त्यानंतर एक आठवडा उलटला तरी रमेशाच्या दिनक्रमांत काडीचा बदल झाला नाही.

एक दिवस जेवण बाढताना कमला रमेशाला म्हणाली, "आता जर तुम्ही शेतीच्या कामांत लक्ष घातलं नाहीत तर कामे कशी होतील? बियाणे पेरायची कामे सुकू झालीत."

"हे नव, माणुडे शेतीच्या कामासंबंधी तू मला

राजेश मिश्रा

काही एक मंगायचं नाहीस. रमेशने चिडूत मांगितलं.

"मग घर करूं पार्लं? तुमचा किचर बदलायला हवा." कमला म्हणाली.

"मी बदलणार नाही. ती रंगळी कामे तुंचे लाभाल की?" असं कुमोत जात देऊन भगोड जेवून तो गोनल गिरायला निघून गेला.

काणस पाहच झाली. रोमे वर विचार केला, पण नवऱ्याची ही वेपदां धृती करी बदलता येईल हे काही निवा सुचेना. विचारांत ती शक्ती गुंगली होती की रात्रीचा स्वयंपाक करायला ती विचरून गेली. अंधार पडल्यानंतर रमेशने अंतः प्राय ठेवला आणि म्हणाला, "पोटात कावळे आरडताहेत. लपकर पात मांड."

कमलानेही रागावे उत्तर दिलं, "तुम्ही शोतांवरणीचे काय बघायला स्पष्ट नकात दिलात. मीही अंधार

बनवून नाही. शेतात काम करायला आसताना ती त्यावेळी वेपण भिळेल."

जेव्हा वगळून निघूनकडे वक्याप गळिल आणि थोडे वेळ पाह ताडून आंभून बाहेर पडला. अंधारात तो कुठल्या दिशेला जातो आहे पाह नवना भन नवली.

अन्धेरीत जेव्हाच्यालाच अन्धेरीतच पाहून नतवाजवळ तो आसा. जताबाच्या काठारर बाभळीची खूप हाडे होती, म्हणून त्या जताबाला जामुलानेच नतवाजला जायते. काठारर काठी वर पाहयार भललेली मांडी वडाचा हावेही होती.

मीही एका चंगल्या शेताच्या माझक आहे, आणि अशा रात्री उपाशीपोटी मला नम्याबाहेर पडकत पाहून सुगत आहे, मममे स्वास आहे हे मास आपुल्य?" स्वतःशीच उडवडत तो चालला होता. अंधारान त्याला समोरचा वृक्ष दिसला नाही. तो गळून त्याच्या कुठ्यावर आपल्या आणि नतवाजत घसरून पडला.

राग ठुगल्याब आणि बटाचे एक पांखी त्याच्या हातल आली. ती पाकडून तो कळसक पेठेवरकला. जेव्हा एका हळदीमि त्याला विचारलं, "कायसाठी मरणात जायस रे? मी जर ती पत्नी तुम्याकडे फेंकली नसती तर एव्हाना तुमेलोच असताना,

हळदीला वरून रमेश तावला होता. राग तिने बोलणे ऐकून त्याला जाय पंत आला. निवा अन्ना काम उत्तर द्यावे तात्ता तो विचार कवं तावला. ती पुढे म्हणाली, "मी एका सस्य्यावसान्या देवाची आर्था कातल होणे की काही बागत काम फल पुण्य कमानीन आणि फलोकरंन जावन, तुम्यामुळे बाईचा प्रश्निल प्यत्तय अला की!"

हळदीचं बोलणे ऐकून रमेशला वाटलं की ही पुणी धर्मपरायण हळदी असावी. त्याने मुदामच दुःखभरल्या आवाजांत म्हटलं, "मला वांचवून तुम्ही मोठं पुण्य केलं आहेत. माझ्याजवळ एक पैसादेखील नाही. मी माझ्या पत्नीचा सोभाळ करत काय करणार?" आणि जणू त्याच्यासाठीच तो जताबात आप्तहत्या करायला निघायलाचे त्याने नाटक केले. "अरे, थांब, असं नको करस!" अस म्हणून हळदी उडत झगडाय गेली आणि तिने एक गाळीदे आसून रमेशला दिले.

"हे धन पैसन मी आता सुखाने बगेन. आम्ही सारेजव तूझ्यासाठी अवश्य प्रार्थना करे." अस म्हणून रमेश मोठ्या खुशीत घराकडे परतला.

घरी पोचल्याबरोबर त्याने ते गांढोडे कमलासमोर फेकले आणि मांगितले, "मनांत आलं तर भरांत मी असे धन कमालू शकतो. आणि हा काही खोरीचा मास नाही, समजल?"

कमला अनिश्चय आनंभून गेली. पण दुसऱ्या दिवशी रमेशने त्यांतली थोडी लक्ष्म घेतली आणि जुगाराल ते घेरे घातवले.

जेव्हा तो घरी परतला तेव्हा कमलाने मोठ्या कडवटपणाने म्हटले, "आसे खर्च करीत बसलला तर वा कसं चाहेल? शंती करण्यांत तुमचं मन लागत नसेल तर पडवादा लहानमहान व्यापार तरी सुरू करा." कमलाने चुकवला.

"पुणी मला सूचना करायला तजालं की मला खूप राग येतो. वापुडे तू मला शिकवत जाऊ नकोस." रमेशने कमलाला लाडायी सांगितले.

सडिनाभारातच हळदीने दिवसेले खरे धन सांगून गेले. रमेश पुन्हा एका रात्री बाभूळतलाकडे गेला.

चांदोबा

मलाबांचे बुवाबाचे तय्य पुन्हा त्याने केले आणि हळदीकडून पुन्हा धनाचे गांढोडे घेतले. त्याच्या हातातलं गांढोडे पडून कमला स्तमित झाली.

रमेशच्या पैतीच्या संयची बिरुसेबिरुस पाहतच गेल्या. या छेपेला त्याने दोस दिवसांतच सगळे पैशे उडवले. नवऱ्याला रागावून काहीच उपयोग होणार नाही हे कमलाला माहीत होतं, ती शांतपणे म्हणाली, "घरांत फुटकी कजडीदेखील नाही. तेव्हा काय करायचं?"

त्या रात्री ती बाभूळतलाकडे जायला गिवाला. कमला पाळतोवर होतीच. बाबेळी त्याच्या बाठीपाठ जाउन तो हे धन कुठून आणतो त्याचा छडा लावायचाच असा तिने निश्चय केला. एका झाडाच्या मागे ती लपून बसली आणि रमेशने त्या हळदीकडे कसं धन मागितलं तं तिने नफिलं.

रमेश जस बांधावरून खाली उतरला, तसे

कमलानेही तलावांत उडी मारण्याचे नाटक केले. हडळीने विला तगेच धांवतून विचारले, "धांव, तुझ्यावर असं कोणतं संकट आलंय की त्याच्यामुळे तुला मरावंसं वाटतंय?"

"माझ्यावर आलेलं संकट तुझ्यामुळे आलंय!" कमलाने सांगितलं.

"माझ्यामुळे तुझ्यावर संकट आलंय? म्हणजे मी काय केलंय?" हडळीने आश्चर्याने विचारले.

"तुझ्यामुळे माझा नवरा एकदम आळशी झाला आहे. त्याला असलेली व्यसने कमी होती. म्हणून नव्या व्यसनांच्या तायडीत तो सांपडला आहे. अयोग्य माणसांला प्रदत्त करणे याच्यापेक्षा मोठे पाप कोणतेही नाही. पुरा इतकं देखील माहिती नाही?" कमलाने कठोरपणे विचारले.

"मी तर समजत होतं की या विद्याच्याला मदत करून मी पुण्यच मिळवतं आहे. पण माझ्याकडून पाप घडत होतं हे मला आता समजलं. अशा पापं प्रायश्चित्त मी कसे करूं?" हडळीने दीनव्याण्या स्वरात विचारलं!

कमलाने हडळीला समजावून सांगितलं की

सप्टेंबर २००५

12

चांदोबा

तिच्या पत्नी तलावांत उडी मारून मरायचं नाटक करत होता. आता पुन्हां तो येईल तेव्हा काय करायला हवं हेही कमलाने हडळीला सांगितलं.

या वेळेला तर रमेशाने मिळालेलं धन पंधरा दिवसांतच खर्च करून टाकलं; आणि एका राती पुन्हां तो बाभूळतलावाकडे गेला व तलावांत उडी टाकून मरण्याचा प्रयत्न करायचं नाटक त्याने पुनः सुरूच केलं.

हडळी किचकिचत हँसत सुटवी आणि त्याला म्हणाली, "तू अत्यंत आळशी आहेस. पत्नीच्या कष्टावर जगणारा महापापी आहेस. पाण्यात बुडून मरायचं नाटक तू आजवर केलंस, आता याच्यामुळे गुप्तं रक्षण मी नाही, हे झालं कमील. तुम्ही मूढ मग्न या झाडावर लीनच राहायला येतील." असं म्हणून ती अंधारात विलीन झाली.

हडळीचे बोलणे ऐकून रमेश भीतीने थरथर कांपायला लागला. दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठून आपला नवरा शेतावर कामाला जायला निघाला होता. ते पाहून कमला अगदी खूब झाली आणि तिने मनोमन त्या हडळीबद्दल घन्यवाद दिले.

भल्लूक मांत्रिक

22

(सूर्यभूपती मांडलिक आपल्या किल्ल्याचे (काण करायला गेल. याचावर्कटकी किल्ल्याची भिंत ओलांडून बाहेर निघून गेला. अस्वल्या पात्रिक आपला गुरू संकटात आहे कां ते बघायला भुयारांत शिरणार होता, पण अस्वल्या बांधकाने त्याला थांबवले. मांत्रिकाने त्याच्या डोक्यावर मंत्रदेडाचा स्पर्श केला व तो नगराचा बांधक आहे असे सांगितले व नंतर तो भुयारात गेला. त्यानंतर...)

अस्वल्या मांत्रिक गेल्यानंतर पितकेतू राजा कालीवर्माकडे बघून बोलला, "सांग, आता ह्यावेळी आमचे कर्तव्य कोणते आहे? सर्वांच्या समक्ष मी सूर्यभूपतीची मुलगी दत्तक घेणार आहे, अशी घोषणा केलेली आहे. आता मायामर्कटाचे गुरू मिथ्यामिश्र यांच्यापासून तिचे रक्षण करायला हवं ना? आपण सैनिकांना बरोबर घेऊन अस्वल्याच्या दिशेने जाऊ या का?"

"महाराज, जर आपण सारेजण सैनिकांना बरोबर घेऊन अस्वल्यात गेलो तर आपल्या

जायाज्यामुळे त्या तांत्रिकाला आपले आगमन लगेचच समजेल." कालीवर्माने आपली शका व्यक्त केली.

त्याला सावध करीत कालीवर्मा तिथून निघता त्यावेळी कातीचर्मा, नथिक आणि राक्षस उग्रदेहही पायी चालत अस्वल्यात शिरले आणि त्या जमी त्यांना एक खूप मोठा बलदेह अस्वल दृष्टीस पडला. काही कंठमुळे आणि फळे एनवेनीच्या साहाय्याने बांधून, ती खांद्यावर टाकून तो चालला होता.

'चांदोबा'

त्याला पाहून कालीवर्मा म्हणाला, "उग्रदंड, हे किती चमत्कारिक दृश्य आहे?"

"त्यांत आश्चर्य कसतं? तो अखिल म्हणजे त्या दुष्ट तांत्रिक मिथ्यामिश्रचे शकलेले जनावर असणारा आपण जर गुपचूप त्याच्या मार्गेनाग गेलो, तर आपल्याला त्या तांत्रिकाचा पत्ता लागेल." उग्रदंड गमसामने उत्तर दिले.

त्यानंतर ते तिथेही थोडे अंतर ठेवून त्या अभयव्यापाडीपाठ चालत गेले, तेव्हा त्यांना एका झाडाखाली असलेल्या मांत्रिक आणि एक पांढऱ्या दाढीचा बुद्ध दिसला. त्याच्या गळ्यांत रुद्राक्षाची माळ होती. त्यांच्याशी मांडविक बोलत होता.

कालीवर्माला दृष्टांत पाहून असलेल्या मांत्रिक म्हणाला, "अरे माझ्या शिष्या कालीवर्मा, हे गाझे गुरू गहूकपाद आहेत. सूर्यभूपतीची मुवगी कांचनवता हिला कित्यांतून मिथ्यामिश्र

तांत्रिकाने पळवून नेली आहे. आता तू काय करणार आहेस?"

त्या असलेल्यावर परतून मित्र करताना त्याला भारवाचा विचार करणाऱ्या नगरभद्रिकाने आपला पशु पुन्हा खाद्यावर घेतला नि म्हटले, "ओ कल्या, म्हणजे हे अखिल गहूकपादाचे पाळलेले जनावर आहे काय? तो वांचलाय?"

हे ऐकून गहूक मांत्रिक त्याच्याजवळ येऊन म्हणाला, "होय तर, आता मला समजलं की माझ्या गुरूजींनी पाळलेले हे जनावर तुम्हाला इथे येऊन आले आहे, तो तांत्रिक माया गुरूजींना गहूकेश्वरीच्या मंदिरासमोर बांधून, त्यांना उपाशी ठेवून, त्यांना मारणार आहे. पण स्वामीभक्त असल्याने त्याच्यादीन्या सोडल्या आणि त्यांना मुक्त केले."

हे शब्द ऐकून वृद्ध गहूकपादाकडे गंगाने बघत उग्रदंडाने विचारलं, "साग, माझ भाऊ काळदंड कुठे आहे?"

गहूकपादाने तिर्भयचणे एकवार आपल्या रुद्राक्षमाळेकडे पाहिले, आणि हसून म्हटले, "हा प्रश्न मला विचारण्यापेक्षा तांत्रिक मिथ्यामिश्रासमक्ष विचारण्याला हवारा! त्यानेच जडी-बुटीचा वापर करून तुझ्या भासाला मुका बनवला आहे आणि त्याचाच उपयोग पाळीव जनावरांसारखा तो करतोय! या अरण्यांत जर तू त्याला पकडतंस तर तुझा भाऊ काळदंड आणि कांचनलतादेखील तुझ्या हाती लागतील, तुमच्यांत हे धाडस करणारा कुणी आहे का?"

हे ऐकून कालीवर्माने तलवारीच्या भुटीवर हात धरून म्हटले, "मी करीन हे धाडस! कांचनलताला

तार वाचवीनच. पण त्याच्याबरोबर त्या तांत्रिकाचा आणि तुझादेखील बळी देईन, जारणभारण करणारा कुणीही दुष्ट पात्रिक या प्रवेशांत जिवंत राहाणार नाही."

असलेल्या मांत्रिकाने दात काढून आपला मजदंड वर उधळण्यासकठी हलत लावला मात्र, तोच सूर्यभूपती त्याला अखंडीत म्हणाला, "कालीवर्मा, हे गहूक पाद आणि यांचे शिष्य गहूक उर्फ असलेल्या मांत्रिक, हे काही आपले शत्रू नाहीत! शंख वाजवून मायामर्कटात गुरू तांत्रिकमिश्र जवळ येणार असल्याची सूचना देणार जे त्यांचे सौख्य होते, त्यांना बंदी बनवण्यात या लोकांनी मला खूपच श्रम केली होती, हे बघ, हा सख आणि हा सौख्य यांना मी खूप छळले, पण तरीही त्याने आपल्या मातकाचा शत्रुघ्नवर्णन मला सांगितला नाही. म्हणून मी त्या दुष्टाला माझ्या तलवारीला बळी केले."

कालीवर्माने तो शंख दूर फेकून म्हटले, "तुझा सूर्यभूपती! आपण सर्वप्रथम आपल्या कन्येचे अपहरण करणाऱ्या मिथ्यामिश्राचा बळी पाळण्याला हवा होताच. छीक, अगळा आपण सर्वानी चारी वाजुंनी शरदा घालून त्या तांत्रिकाचा शोध घेऊ परा! आणि कालीवर्मा तिधून पुढे निघाला.

त्यानंतर गहूकपाद अगम्यकारे स्वर बोलला, तेव्हा त्याच्या एका वाजुला त्याच्या शिष्या असलेल्या मांत्रिक आणि दुसऱ्या वाजुला उग्रदंड राक्षस, अधिक आणि मांडविक फावी घालत अगम्याच्या दिशेला जाऊ लागले.

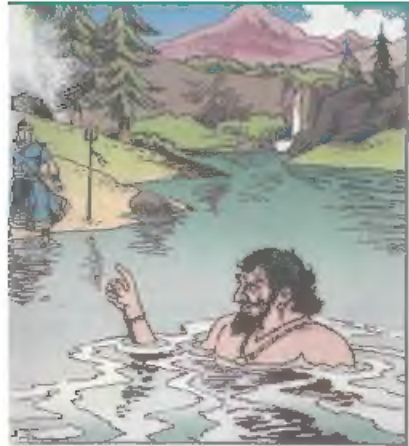
बघत कालीवर्मा पावतांचे ठेले शोधत होता, एका वागी सामान्य प्रमुष्याच्या पाऊल खुणां-वांदोबा

बरोबरच त्याच्या दुपट तिपट मोठ्या आका-राच्या खुणा दिसत होत्या. त्याला तांबडतीन तांत्रिकाबरोबर राहणाऱ्या उग्रदंडाचा भळ कालदंड राक्षसाची आठवण आली.

कालीवर्मा अशा विचारस्तव शाहीच्या बाजूने पुढे गेला, जवळच तांत्रिक राहत असणा असल्याचा तर्क होता. थोडे दूर अंतर पार केल्यावर त्याला एक खूप मोठे सरोवर आणि त्याला मिळणारा एक लहानसा झरा दिसला, त्या झऱ्याच्या कांठवर एक विशाल भग्निनीत पुरतले होते, सरोवरांतल्या पाण्यात एक कालदंड माणूस उभा राहून डोळे मिटून मंत्र जपत होता.

तो तांत्रिक मिथ्यामिश्र होता, कालीवर्मान्या हे तथैव लक्षात आले, त्याने तंगाने ओरडून विचारले, "अरे तुम्हीच मातांत्रिक मिथ्यामिश्र! तांत्रिकाला मंत्र कशाला हवतं? तू सूर्यभूपतीच्या मुलीचे अपहरण केले आहेस, ती कुठे आहे?"

मंत्रपठण करणाऱ्या मिथ्यामिश्राने चढकन ढोळे उभडले, आणि कालीवर्माकडे निरखून पाहिले, व विचारले, "तुला माझा नांव कसं कळलं? नकीच तू दुशार आहेस. माझा शिष्य भ्रांतिमती याने मला सांगितलं कीं माझ्या शंख फुकणाऱ्या सेवकाला अरण्यांत कुणीतरी ठार मारलं. तूच तो मारेकरी नाहीस ना?"

"तै मी नंतर सांगीन, तुम्ही आधी सांगा. तुम्ही कांचनलताला कुठे लपवून ठेवलेलं आहे?" असं म्हणत कालीवर्मने तलवारीला हात घातला, तेवढ्यांत झाडाच्या फांदीवर बसलेला मायामर्कट किचकिचत ओरडला, "तांत्रिक गुरूजी! हाच कालीवर्मा आहे. हा जन्मजात पराक्रमी आहे, आता यावेळी याचा प्राण बेगेथ आपल्या क्षिपाचे आहे." हे बोलून तो फांदीवरून उडी मारून कालीवर्माच्याजवळ येणार तितक्यांत कालीवर्मने आपली तलवार उपसण्याला वेळ मिळाला नाही,

सप्टेंबर २००५

म्हणून समोरच असलेला त्रिशूल ओढला व मायामर्कटावर टोखला. त्याच वेळेला मायामर्कट फांदीवरून बेगाने खाली येत होता, तो त्रिशूलावरच नेमका आदळला.

त्याच्या शरीरांत त्रिशूल घुसल्यामुळे, आत्यंतिक वेदनेने कृतणम आपटीत तो जोरठळ उठला व पुन्हां पडला.

"तांत्रिक गुरूजी जय! आपली सेवा काण्याचे भ्राम्य मला पुन्हां परलोकांतच मिळेल." असे म्हणून तो कोसळला.

त्यानंदा कालीवर्मने आपली तलवार सर्वकन म्यानांतून बाहेर काढली आणि स्तब्ध उभा असलेल्या तांत्रिकला तो म्हणाला, "अरे तांत्रिका, ज्या मालूकेश्वरीची तू पूजा करतोस, तिच्याच नांवाने माझ्या तलवारीने मी तुझा बळी चढवीन. पण त्यापूर्वी तू कांचनलतेला कुठे लपवून ठेवलेलं आहेस ते मला सांग!"

त्यावर तांत्रिकाने प्रंदहास्य केले, आणि आपले हात पुढे बळून तो मुष्टीची उघडझाप करायला लागला. त्याचे हे करणे पातून कालीवर्मनाला नवव वाटले.

तो सरोवरांत पांथ टाकणार तेवढ्यांत पाठी-मागून कुणा स्त्रीचा आवाज आला, "हे तरणा, सान्ध राहा! हा तांत्रिक एकर मुक्त्याला खुणा करतो आहे."

तो अवाज ऐकल्यानरोबर कालीवर्मने सर्वकन पागे बळून पाहिले. तेव्हा उग्रदंड एकस्त्रातारला आणखी एक राक्षस, एका तरुणीला आपल्या खांब्यावर घेऊन येताना दिसला.

त्या राक्षसाने त्या तरुणीला खाली ठेवले,

16

चांदोबा

आणि रानटी हत्तीसारखी आरोळी ठोकली; आणि आपली दगडी गदा उचलून ती कालीवर्माच्या दिशेने पुढे सरसावला.

कालीवर्मा पटकन त्याच्या वाटेतून बाजूला सरला, आणि तो राक्षस सरोवराच्या काठावरच्या चिखलांत पाय स्तेव्यापुढे, तोंडावरच खाली पडला. त्याच्या हातांतली गदा धाडदिसी बाजूला पडली.

यावेळी राक्षस जाणखी जोरले गरजला. जमिनीवर गुढे घेऊन तो उठापचा प्रयत्न करीत होता, तितक्यांत कालीवर्मने उडी मारून ती गदा हातांत घेतली आणि राक्षसावर तिचा प्रहार केला. राक्षस किंचाळतच सरोवराच्या काठावर पडला.

या वेळांत तांत्रिक मिथ्यामिश्र पळून नाण्याच्या विचाराने चारी बाजूला वधत होता, तो कालीवर्माच्या तीक्ष्ण नजरेस पडला. राक्षसाने आणवेल्या त्या तरुणीला कालीवर्मने विचारले, "तुम्हीच सूर्यभूपतीची कन्या कांचनलता आहोत ना?"

तिने होकाराची मान डोलावीत म्हटले, "मला वाटतं, तांत्रिकाचे दोघेही सेवक मेले आहेत तरी त्याला जिवंत सोडू नये. माझ्या हातांत कांही इत्यार नाही. मला तुमची तलवार वा नि तुम्ही गदा घ्या. आपण दोघेही या दुष्ट तांत्रिकाची शेकाव करू या."

कालीवर्माला तिचे शब्द ऐकून आनंद झाला, त्याने तलवार तिचा बिली, हातांत रवा घेतली, आणि पाण्यांत उतरून तो त्या तांत्रिकाच्या दिशेने जायला निघाला. तोच जितकेतू राजा दौन सेवकांसह तिथे येऊन पोचला व मोठ्याने

चांदोबा

ओरडला. "कालीवर्मा, हा मगरीनूसरीचा तताव आहे. तू ताबडतोब किनाऱ्यावर ये, त्या तांत्रिकाला मारायला माझे सैनिक, नगराचा बधिक, आणि उग्रदंड राक्षस मारून येत आहेतच."

आणि चारी बाजूला न्याहाळत असलेल्या कांचनलतेच्या जबळ जाऊन तो म्हणाला, "मुली, तू माझी बतककन्या आहेस. म्हणून तुला परत असलेल्या तरुणाशी तुझा विवाह करून देण्याचा मला अधिकार आहे. आहे ना?"

कांचनलता लाजली व तिने मान खाली घातली. त्यावेळी सूर्यभूपतीच्याबरोबर हत्तीवर बसत होऊन भल्लूकपद, भल्लूक मांत्रिक, नगराचा बधिक आणि उग्रदंड राक्षस हेही तिथे आले.

सूर्यभूपती तिच्याजवळ जाऊन म्हणाला, "घेरी, तुला पुन्हा मी जिवंत पाहू शकेन असं कधी वाटत नव्हतं. कालीवर्मा, तू महान वीर आहेस यात काडीमात्र शंका नाही."

17

सप्टेंबर २००५

त्यानंतर जितकेतु राजा हंसतमुख काली-
वर्माचा हात पकडून त्याला कांचनलताजवळ
वेळून गेला व म्हणाला, “तुम्हा सर्वांच्या सारखीने,
मी माझी दत्तक मुलगी कांचनलता हिचा विवाह
हा क्षत्रिय तरुण कालीवर्मा ह्याच्याशी करतो
आहे. माझ्यानंतर हा तरुण चंद्रशिला नगरीचा
राजा बनेल.”

त्यावर सर्वांनी अनेकाने टाळ्या वाजवल्या,
पण तेवढ्यांत सरोवरानून एक भयंकर किकाली
ऐकू आली. सर्वजणांनी तिकडे नजरा वळवल्या.
तऱ्हा त्यांना काय दिसले? एका प्रचंड घोरचा
मगरीने मिथ्यामिश्राचा पकडले होते आणि तिच्या
जवळपासून सुटका करून घेण्यासाठी तांत्रिक
धडपडत होता. ते पाहून असल्या मांत्रिकाने
आपला मंत्रवंड उलसालाने वर उचलला नि त्याने
गर्जत म्हटले, “भल्लूकपाद गुहा आता आपणच
भल्लूकेश्वरीचे प्रमुख पुजारी आहात. कारण
आपला शत्रू मगरीचे भक्ष्य बनला आहे.”

त्यानंतर मगरीने मिथ्यामिश्राचा तोंडान
पकडून खोान पाण्यांत बुडवी मारली. उग्रदंड राक्षस

सरोवराच्या काठावर पोचला तेव्हा तिथे खाली
पडलेल्या कालदंड राक्षसाला त्याने उठवले व
म्हटले, “भाऊ! आजपर्यंत तुला चास वेणारा
तांत्रिक आता मगरमिठीत सापडून मेला आहे.
आता तू उठ!”

कालदंड राक्षसने हे ऐकून उठून उभा राहिला.
आपल्या दोन्ही हातांनी स्वतःचा गळा त्याने
चांचपून बघितला. सरोवराच्या दिशेकडे बघत
तो ओगडत म्हणाला, “अरे उग्रदंडा, खरंच तो
तांत्रिक मेलाय ना? त्याने मला विषारी औषधे
पाजून मला मुका बनवले होते. मला बोलता येत
नव्हते. माझ्यासारख्या बलवान राक्षसाला बेशुद्ध
करणार महान वीर कोण आहे?” असं म्हणत
हांबलांब हांगा टाकीत तो पुढे आला आणि
कालीवर्मा आणि त्माच्छाणेगारी उभी करलेली
कांचनलता, या दोघांना त्याने हाताने उचलून
आपल्या खांद्यावर बसवले.

हे पाहून असल्या मांत्रिकासकट सर्वांना
अविश्राय आतंर झाळा आणि त्यांनी एकमुखाने
जयघोष केला.

(समाप्त)

सप्टेंबर २००५

18

चांदीवा

वेताळ
कथा

गांवातली जागा

निष्काचाचा एका विक्रमार्क पुन्हा
झाडजवळ आता, त्याने प्रेत खाली
उतरवले आणि आपल्या खांद्यावर
घेतले. स्मशानाच्या दिशेने तो जाऊ
लागला तेव्हा प्रेतांत लपलेल्या वेताळाले
त्याला म्हटले, “राजन्, काहीतरी लक्ष्य
होळ्यांसमोर देवूत तू एवढे जिवापाड परिश्रम
करतो आहेस. ते पाहून तुला तुझे राजाची
गोष्ट सांगायी अशी मला तीव्र इच्छा होते
आहे. त्याचं व्यक्तिमत्त्व, सामर्थ्य अगदी
निराळ होतं. पण क्षापले लक्ष्य साध्य
करण्यासाठी त्याने आगळावेगळा मार्ग
धरला होता. तुझे व्यक्तिमत्त्व
त्याच्यासारखे नाही. तरांदेखील
त्याचा मार्ग जर तू स्वीकारलास,
तर तुझे काम पूर्ण होईल. थकवा

सप्टेंबर २००५

जाण्यासाठी तू ही गोष्ट ऐकच" आणि वेलाळ पुढील गोष्ट सांगू लागला.

सुसेन हा पुष्पक देशाचा राजा होता. राज्याच्या राज्यपद्धतीत अविमान त्याचा अवश्य होता. पण प्रजेचे हित व कल्याण कोणत्याही चांगल्या मार्गाने कसे साधता येईल याबद्दल तो खतर्क असे. त्याच्या कोणत्याही मार्गाकडे त्याने कधीही दुर्लक्ष केले नाही. मग तो लहान असो वा मोठो तो प्रजेच्या समस्या अगदी वेगळ्या पद्धतीने सोडवत असे.

आपल्या समस्या सर्वसामान्य लोकांना तो सांगत असे. जे लोक योग्य उपाय सुचवत असत, त्यांना तो मूल्यवान भेटी देई व त्या सूचना अंमलात आणी.

एकदा राजमाता रुक्मिणी आजारी पडली.

आता सुनेने सासूची सेवा करायला हवी ही परंपरा. पण नंदिनी राणीला कांही सासूची सेवा करण्याची इच्छा अजिबात नव्हती. तिने आजारी पडल्याचे नाटक केले आणि तिने अंघर्या घाले. राजवैद्य पुंडरीकने दोघोंची परीक्षा केली. नंदिनीने आजाराचे नाटक केले आहे हे त्याला कळले. तिला फक्त शक्तीवर्धक औषधे त्याने दिली. पण राजमातेचा औषधे दिव्यगंतूत त्याचा धरिणाम किती होतो आहे ते पाहण्यासाठी राजवैद्य बराच वेळ बसून राहत होता. त्याच्या औषधाने रुक्मिणी मात्र लौकिक बरी झाली. राजवैद्याच्या सल्ल्यानुसार राजमातेला बंड हवेच्या ठिकाणी हिमनगरीला राजाने हवापालट करण्यासाठी पाठवले.

सासूची सेवा करण्यासाठी नंदिनीला हिमनगरीला जावे लागेल अशी तिला भीती वाटली. म्हणून तिने आजाराचे नाटक तसेच चालू ठेवले. प्रकृति बरी नसल्यामुळे नंदिनी सासूबरोबर काही हिमनगरीला गेली नाही. बरेच दिवस उलटले तरी राणीची प्रकृति कांही सुधारना म्हणून राजाने येथेच त्याचे कारण विचारले.

"सरकार, मला शंका येते की राणीमातेचा मानसिक रोगाची लागण असावी. आपण त्यांचे मन प्रसन्न होईल असे काहीतरी काय करावे. म्हणजे त्यांची प्रकृति लौकिक सुधारेत." राजाने राणीला हे सांगून तिला प्रेमाने विचारले.

"सांग, मी काय केले म्हणजे तू संतुष्ट होशील?"

हे ऐकून नंदिनी राजवैद्य पुंडरीकावर संतापली व कळवट्याने म्हाणाली.

"या असल्या वैद्याऐवजी दुसरा वैद्य नेमा. म्हाजेच मला बरे वाटेल."

राजवैद्य पुंडरीक हा उत्कृंत निष्ठात वैद्य आहे असा राजाला पूर्ण विश्वास होता. राजाला प्रश्न पडला की राणीला आता कसे समजावून सांगावे की पुंडरीक उत्तम वैद्य आहेत आणि त्यांच्याजगी दुसरा वैद्य नेमणे योग्य ठरणार नाही. त्याचेवळी हिमनगरीबून राजमातेने संवेश पाठवला की "राजवैद्य पुंडरीक घनवंतरी आहेत. त्यांना मूल्यवान उपहार देऊन त्यांचा सन्मान करावा."

आता पुंडरीकाला राजवैद्याच्या जागेवरून काढले तर राजमाता नाराज होईल, व तिचे ऐकले तर पत्नी नाराज होईल. असा पैच राजासमोर उभा झाला. काय निर्णय घ्यावा ते ठरवा, म्हणून एका रात्री राजा वेधांतर करून शहरांत हिंडायला गेला. तेव्हां दिनपाल या बहानशा व्यापाऱ्याची त्याची ओळख झाली. सुसेनने त्याला आपली समस्या सांगितली.

घोडा वेळ विचार करून दिनपालने म्हटलं, "अशा वेळी जो खोटं बोलतोय, त्याच्यावर व्यपकार केले पाहिजेत व तसा त्याच्या मनांत विश्वास निर्माण झाला पाहिजे!"

दुसऱ्याच दिवशी राजा राणीला म्हणाला, "आमच्या राजवैद्याच्या मालावर गुन हेर घाडलेत आहेत. त्यांनी सांगितले की राजवैद्यांना तुल्या-बद्दल खूप माना व आवार आहे. त्यांच्या सत्तेतुझा

रोग बाहेर विसरारा नाही. तुला सासूची सेवा करायला लागू नये म्हणून त्यांनी राजमातेला हवापालट करण्यास पाठवून दिले, ते तुझ्या भल्यासाठीच!"

आता तोच पुंडरीक नंदिनीला एकदम भला माणूस वाटायला लागला. आपल्या गौरसमजाबद्दल तिला बाईड वाटले. तिने राजाला सांगितले की वैद्याला किमती भेट अवश्य जावी व त्यांचा सन्मान करावा.

राजाचा समाधान वाढले. पुन्हा एकदा तो शेतकऱ्याच्या वेधांत द्रितपालला भेटून म्हणाला, "तुमचा सद्गुण अगदी परिणामकारक ठरला. राजाचा तुमच्यासारखे सद्गुणार हवेत. माझी वसारांत ओळख आहे. मी हा विषय महाराजांकडे काढू का?"

दिनपालने नकाचर्फी मान दाखवीत म्हणजे, "भला राजघनौत राहायला आवडत नाही. वाडी प्रकृति तिथे बिबडेंत, माझ्या वैद्यांनी मला लक्ष्मीपुला बायचा सल्ला दिला आहे. मी तिथे एहीन किंवा घरघ खोर्दी करीत. खरं तर तिथे एक चांगले घर विकामे आहे. पण ते घर ग्रामाधिकार्याच्या ताब्यांत आहे. तो ते भाड्यानेही देत नाही किंवा विकायलाही तयार नाही. जर तुमच्या शब्दाला राजाकडे कांही किंमत असेल तर मला ते घर मिळवून बायची व्यवस्था करत का?"

राजाने स्तोषाने म्हटले, "हो करीत ना. उद्यांच तुम्ही लक्ष्मीपुला जा. तिथे तुम्हाला ते घर मिळेल."

लक्ष्मीपुला ग्रामाधिकारी अत्यंत रानाची व भ्रष्टाचारी होता, त्या दोन्ही धर्मामे मोकळी जमा

बंदीच होती, त्याच्या घरांतला सगळा कैकचरा तिथे टाकला जात होता.

दुसऱ्याच दिवशी वैद्यांतर केलेवा राजा दिनपालला धेऊन लक्ष्मीपुरला गेवा, ते ग्रामाधिकार्या भेटले आणि राजाच्या सक्षीचे पत्र त्याला दिले.

त्यानुसार ग्रामाधिकारी ते घर दिनपालला नाईलजाने विकायला तयार झाला. कांही दिवसानंतर दिनपाल त्या घरांत आपला परिवार घेऊन राहायला आला.

एक दिवस त्याने ग्रामाधिकार्याला सांगितले, "तुमच्या घरांतल्या लोकांना सांगा की यापुढे या जागेत कैकचरा टाकू नका."

"पतिव्यापारसूनच इथे उक्तीळा आहेत. हा थोडाच पुतांचा बगिचा आहे?" ग्रामाधिकार्याने उर्मटपणे सांगितले.

दिनपालने तिथे साफसूफ करून फुलझाडे लावली. तर त्या अधिकार्याने तिथे गुरे पळयला आणली. म्हणून दिनपालने त्या जागेला चारी बाजूंनी कुंपण घातले व एक माळी नेमला. गांवातले जे लोक फुले मागतील त्यांना फुकट फुले घायीत असेही त्याने त्या माळ्याला सांगून ठेवले. गांवात दिनपालबद्दल प्रेम व आदर वाढायला लागला.

राजाहा ही सारी पाहिती केळीकेळी समजत होती. ग्रामाधिकार्याची दुष्कृत्येही कळत होती. त्यावर काय उपाय कराला या विचाराने राजा होता. तेवढ्यांत राजाच्या खास मर्जीतल्या

सोनाराच्या घरांत एक विविध समस्या उभी राहिली.

सोनाराच्या आईची दासी गंगार, हिच्या घरांत सोनाराच्या पत्नीसाठी केलेला मोत्याचा हार पळाला; आणि त्याच्या पत्नीची दासी गंगुना, हिच्या घांता सोनाराच्या आईची पोंबळ्यांची माळ सांपडली.

दोघी मालकिणी आपापल्या दासी अगदी प्रामाणिक व विश्वासू आहेत अशी खात्री देत होत्या. आणि दुसरीला शिक्षा व्हावी म्हणून आग्रह धरीत होत्या.

सुलेन राजाकडे सोनार हा प्रश्न घेऊन जाण्यावर राजा त्याला सरळपणे म्हणाला,

"तुझ्या समस्यांचे उत्तर लक्ष्मीपुलांतला दिनपालच देऊ शकेल. मी त्याच्या नांवाने एक पत्र देतो. त्याखेरीज त्या गांवात ओसाड जमीन आहे, तिचा उपयोग गांवाच्या कल्याणासाठी करत राह्या येईल, त्यानबद्दलही नवी योजना हवी आहे. जो कुणी चांगला उपाय सुचवेल व तुझ्या समस्यांही मार्ग सुचवेल, तो मवीन ग्रामाधिकारी होईल."

राजाचे मोहाबंद पत्र घेऊन सोनार दिनपालकडे गेला.

त्याचवेळी ग्रामाधिकारी गांवकऱ्यांसमोर दिनपालने ओसाड जमीन फुलझाडे लावून कसा गुस्हा केला आहे, ते सांगत होता.

राजाचे पत्र त्याला दिल्यावर त्याने ते वाचले, तो वाचला त्याला कांही त्यावर बोलता येईन खांद्या

किंवा उपाय सांगला येईना. तेव्हा दिनपाल पुढे येऊन म्हणाला,

"याला अगदी सरळ संधा उपाय आहे. तुमच्या आईच्या दासींना काय शिक्षा द्यावी ते पत्नी ठरवेल, आणि तुमच्या पत्नीच्या दासीला काय शिक्षा द्यायची, ते तुमची आई ठरवेल. म्हणजे प्रश्नाचा उत्तराळा आपोआप होईल."

सोनार खूष झाला. त्याने राजाला सांगून दिनपालला त्या ग्रामाधिकारी नेमले. गांवच्या ओसाड जमिनीत वृक्षारोपण केले तर त्या जमिनीतून राजाला आता दरमहा उत्पन्न मिळायला लागेल. राजाच उत्पन्नांत भर पडली व एक चांगले उदाहरण इतरांसमोर सांगता आले असते, हा फायदा आणखी निराळाच होता!"

ही गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला, "राजाने

सपबले थाली राजाच्या हातातच होती. हीच पद्धत राजाने काही दिवस वापरली. एके दिवशी थालीतले अन्न खाल्ल्यानंतर बाघाने राजाचा हात चाटला. त्या प्राण्याने आपले प्रेम दाखविले होते. राजाच्या हातातल्या अन्नाने राजा बाघ राजाचा हात चाटत होता. काही दिवसांनंतर राजाने बाघाच्या होक्यावरून हात फिरवला. बाघानाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असताना हे असे सुमार महिनाभर चालले. बाघाला मोजावतांना राजा प्रेमळ स्वभावाचा होता असे असे, आणि बाघाला ते आवडत होते असे दिसले. एका दिवशी, तो बाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजा लहानशी कात्री हातात धातलेली होती. त्याने हळूहळू मिश्रीन्या केंसाचा तुकडा कापला. बाघाने तिकडे लक्ष देले नाही.

राजा आनंदाने फुसला. तो दौडतेच लघूकडे गेला आणि त्याने तो केस त्याला अधिमानने दिल्या सारखे समाधानाने मान डोलवली आणि तो तुकडा

राजा, आता तुझ्या फुसला भागसाळ्याचे करे, हे तुझ्या लक्षात आले असेलच होय ना? कोणताही मुलगा बाघापेक्षा जास्त उग्र व धोकादायक असूच शकतो. मुला मुलगा कोणत्याही शिहरकाच्या हातात सोपवायच्यापूर्वी तू स्वतः त्याला शिस्त लाव, म्हणजे त्याच्याशी बोल त्याला रोखी रावा त्याच्याशी मैत्री कर. बाघाशी केलीस ना तशीच आणि त्यानंतर त्याने शिक्षणाला रुखा घालावे म्हणून याचे मन बळब बरोबर आहे ना? आता जा आणि हे काम आत्मविश्वासाने आणि निश्चयपूर्वक बरेच वेळ अगदी बाघाची मिश्री जशी आणलीस ना, त्याच तडफेने कर. तुला गळी बस मिळेल बघ. अशिक्षित दिला आणि तो नेहमीप्रमाणे पक्क्या निघून गेला.

राजा राजवड्यात परत गेला आणि त्याने यथा उपदेश अंमलबजावणी सुरूवात केली. आपला पिता हा एक प्रेमळ, हितचिंतक असे. आपल्या मनांतल्या इच्छा आकांक्षा तो जाणतो

हे राजपुत्राला उमगले. राजाच्या हातातल्या अन्नाने राजा बाघ राजाचा हात चाटत होता. काही दिवसांनंतर राजाने बाघाच्या होक्यावरून हात फिरवला. बाघानाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असताना हे असे सुमार महिनाभर चालले. बाघाला मोजावतांना राजा प्रेमळ स्वभावाचा होता असे असे, आणि बाघाला ते आवडत होते असे दिसले. एका दिवशी, तो बाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजा लहानशी कात्री हातात धातलेली होती. त्याने हळूहळू मिश्रीन्या केंसाचा तुकडा कापला. बाघाने तिकडे लक्ष देले नाही.

सगळीच लबाडी

हे राजपुत्राला उमगले. राजाच्या हातातल्या अन्नाने राजा बाघ राजाचा हात चाटत होता. काही दिवसांनंतर राजाने बाघाच्या होक्यावरून हात फिरवला. बाघानाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असताना हे असे सुमार महिनाभर चालले. बाघाला मोजावतांना राजा प्रेमळ स्वभावाचा होता असे असे, आणि बाघाला ते आवडत होते असे दिसले. एका दिवशी, तो बाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजा लहानशी कात्री हातात धातलेली होती. त्याने हळूहळू मिश्रीन्या केंसाचा तुकडा कापला. बाघाने तिकडे लक्ष देले नाही.

राजा राजवड्यात परत गेला आणि त्याने यथा उपदेश अंमलबजावणी सुरूवात केली. आपला पिता हा एक प्रेमळ, हितचिंतक असे. आपल्या मनांतल्या इच्छा आकांक्षा तो जाणतो

हे राजपुत्राला उमगले. राजाच्या हातातल्या अन्नाने राजा बाघ राजाचा हात चाटत होता. काही दिवसांनंतर राजाने बाघाच्या होक्यावरून हात फिरवला. बाघानाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असताना हे असे सुमार महिनाभर चालले. बाघाला मोजावतांना राजा प्रेमळ स्वभावाचा होता असे असे, आणि बाघाला ते आवडत होते असे दिसले. एका दिवशी, तो बाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजा लहानशी कात्री हातात धातलेली होती. त्याने हळूहळू मिश्रीन्या केंसाचा तुकडा कापला. बाघाने तिकडे लक्ष देले नाही.

राजा राजवड्यात परत गेला आणि त्याने यथा उपदेश अंमलबजावणी सुरूवात केली. आपला पिता हा एक प्रेमळ, हितचिंतक असे. आपल्या मनांतल्या इच्छा आकांक्षा तो जाणतो

हे राजपुत्राला उमगले. राजाच्या हातातल्या अन्नाने राजा बाघ राजाचा हात चाटत होता. काही दिवसांनंतर राजाने बाघाच्या होक्यावरून हात फिरवला. बाघानाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असताना हे असे सुमार महिनाभर चालले. बाघाला मोजावतांना राजा प्रेमळ स्वभावाचा होता असे असे, आणि बाघाला ते आवडत होते असे दिसले. एका दिवशी, तो बाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजा लहानशी कात्री हातात धातलेली होती. त्याने हळूहळू मिश्रीन्या केंसाचा तुकडा कापला. बाघाने तिकडे लक्ष देले नाही.

राजा राजवड्यात परत गेला आणि त्याने यथा उपदेश अंमलबजावणी सुरूवात केली. आपला पिता हा एक प्रेमळ, हितचिंतक असे. आपल्या मनांतल्या इच्छा आकांक्षा तो जाणतो

हे राजपुत्राला उमगले. राजाच्या हातातल्या अन्नाने राजा बाघ राजाचा हात चाटत होता. काही दिवसांनंतर राजाने बाघाच्या होक्यावरून हात फिरवला. बाघानाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असताना हे असे सुमार महिनाभर चालले. बाघाला मोजावतांना राजा प्रेमळ स्वभावाचा होता असे असे, आणि बाघाला ते आवडत होते असे दिसले. एका दिवशी, तो बाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजा लहानशी कात्री हातात धातलेली होती. त्याने हळूहळू मिश्रीन्या केंसाचा तुकडा कापला. बाघाने तिकडे लक्ष देले नाही.

मुदुला सावन

चहाचा

११)

सप्टेंबर २००५

खास बातें

ॐ आणि वलदान

सायं बगरीयं यथास्थितं सम्मन्त्र्य राजा
मूलानां राजां स्थानं विचार्यमानः
तत्र तत्र राजानां राजानां राजानां
मायाजिह्वपुत्राणां राजा, यथास्थितं
इत्येवम् राजा राजा राजा राजा राजा
राजा राजा राजा राजा राजा राजा

॥२॥ चित्तं चरुं गच्छेत् संपन्नं पुण्यविक्रमं ॥

नलवान वक्ती ठरला होता आता त्याला जागतिक विक्रम नोंदवायचा आहे. त्याच्या कार्याचा जाडजूड टेलिफोन डिरेक्टरी सहज काढणे, धातूची ब्रशलेट सहज वाकविणे, पत्रा गळत न पावणे आणि गरम पाण्याची दाटली फुग्यासारखी फुगवून कोठण्याचा समावेश आहे त्याच्या ज्ञानाचे प्रयोगानंतर मात्र तो मूलाना त्याची जाडजूड पुस्तके - बक्षी न काढण्याविषयी भागती मग शैक्षिका टाळवा आणि उत्साह बसा बळकट जाईल, तसे तो त्यांना फुगू घातून ते फुगविण्यास सगळो नव्या गत्र भगळे चमत्त होतात कारण फुगविण्याबद्दल त्या कुत्र्यांना प्राणी पक्षी आणि कार्टूनचा आकार येतो

भारत लोकसंख्या

‘यूना’च्या फेडरेशन प्रसिद्ध झालेल्या आकडेवारीनुसार
जगातील सर्वात जास्त लोकसंख्या असणाऱ्या पहिल्या
दहा शहरांमध्ये भारतातील तीन शहरांचा समावेश होतो.
ती शहरे म्हणजे मुंबई (१.८३ कोटी) दिल्ली (१.५३
कोटी) आणि कलकत्ता (१.४३ कोटी, टाकियो हे
जगातील सर्वात जास्त म्हणजे ३.५३ कोटी
लोकसंख्या असणारे शहर आहे त्याच्या छात्रावृत्ती
मेक्सिको (१.९२ कोटी) आणि न्यूयॉर्क (१.८५
कोटी) ही शहरे येतात त्यानंतर मुंबईचा नंबर लगेतो

सख्या ५०० कोटीपर्यंत जाण्याची शक्यता आहे

सप्टेंबर २००५

30

चरदावा

याद्वारा

43

۱۱۱

अति लोभाचे फळ

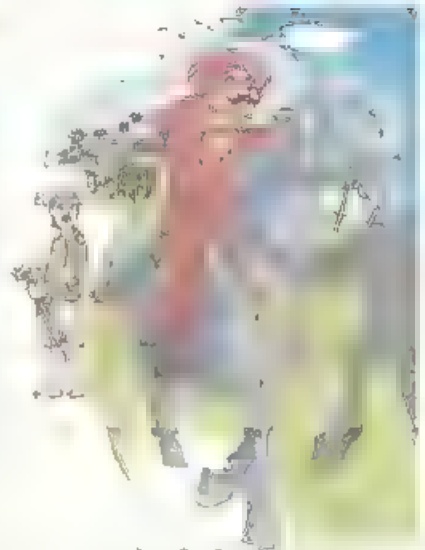
महाराज चवथ्या मी नाष्टा करून घेऊन निघून गेला. त्यावेळी तो एक भव्यशालीस आलेला शहर होते. तिथे चामी नावाचा एक झाडूवाला रहान असे. रोज त्या झाडी लवकर उठून त्याला त्याच काम करवावे लागे.

तेथील राजा दुरोज नेमान दंडदर्शनास जाई. त्यामुळे रत्ने अगदी स्वच्छ ठेवावे लागत. राजा दोन घोड्यांच्या सोनेरी बगैचीतून येत असे. येण्यापूर्वी त्याचे दोन अंगरक्षक रस्त्याची पहाणी करून जात. त्यामुळे चापीला अगदी डोक्यात तेत मानून रस्त्याची सफाई करावी लागे.

एके दिवशी राजाचे अंगरक्षक त्याच्या पहाणी करून जात असत. चामी त्याच्याकडे राखून पहात होता. त्या अंगरक्षकांनी ताल धरूनरी पोशाख करून त्यावर जांभळे रेशमी केटे बांधले. ते चामीच्या मनाने आले, 'राजाच्या अंगरक्षक पोष्यात किती मजा असेल नाही?

चामी लवकर काम आरोपून घरी आला तेव्हा त्याची सायको मीनाक्षी वेणी धालत होती. अंगरक्षकांविहिरीवर पटकन हातपाय घुवून चामी अंगरक्षकां वेळून बसला. नंतर मीनाक्षीने त्याला दंडाभर दूध आणून दिले तेव्हा तो दिला म्हणाला, 'मी असे सुंदर घोडे कधीच पाहिले नाहीत. पण त्यांच्या घोड्यावर बसण्यात तर किती मजा येईल.

मीनाक्षीने विचारले 'तुम्ही राजाच्या खांद्या

अंगरक्षकांच्या थोड्याविषयीच बोलता पहात ना? पण तुम्ही त्या थोड्यावर बसण्याला खूप घाबराल.

चापीही तिच्या मागोमाग स्वयंपाकघरात गेला. अ. ठि. जणू पैज लावल्यासारखा म्हणाला. 'मी मुलीच घाबरणार नाही आणि एक दिवस मी हे सिद्ध करून दाखवीन.'

त्यावर मीनाक्षी जिडून म्हणाली, 'इथे

पण पुढा तोच आवाज थाता 'बायी, तू हशे
झोंगणाच्या देवाना भेरायला आला जाहेस ना
मीच तो महेजणण आहे. लुड्या पाठीमागे तुला
एक गप्प सोपडेल प्रत्यक्ष बंदी तो शस्त्र फक्ताना
तू मनात भी इच्छा धरशील ती पूर्ण होईन अशा
प्रकारे अन्नाधन्य पैसा पाणी कंपकंप, धक्का, तुम
* काही हवे अनेक ते स्नायू भिन्नल **

राष्ट्राला त्याचे अभाव मानले आणि तो लगबगीन
परीक्षा घेऊन ती विचार करून होता. त्या
ही झड्ड्याल्याची कामे करणारा कायचे? आता
माझ्या कुटुंबाप्रमाणे सर्व काही शला मिळू शकेल
हीनाहीने हसन चामीच स्वागत केले आणि

नाग। यायास घेवाचर दस सागुन देन नन विचारलें 'बां मला सांगा, तुम्हाला डोंगरावरचा देव भेटना का?'

चामी म्हणाला, 'तुला तुझा नवरा म्हणजे कोण लाटला?' मग त्यान तिला मारी हुकीकत सांगितली आणि पागोट्यात बांधून आणलेला तो झमझी दाखवित

आता मीनाक्षीची उत्सुकता सिंगेला पोचली 'मला पाहू दे! मला पाहू दे!' अस म्हणत तिने तो शब्द त्याच्याकडून काढून घेतला आणि भ्रष्टापूर्वक म्हणाली 'हे जादूच्या शेंखाने तू मला एक सोन्याचं नाणू देशील का?' मग तिने शब्द फुकला पण काहीच घडत नाही

मग मीनाक्षी चामीला म्हणाली, 'हा माझ्यासाठी उपयोगी दिसत नाही तुम्ही प्रयत्न

करून द्या.' तिच्याकडून चामीने तो शब्द घेतला आणि काहीही इच्छा मनात न घेता तसाच तो फुकला पण काही आवाजच आला नाही. त्याने आणखी काही वेळा वेगळ्या प्रकारांनीही शब्द फुकून पाहिला पण काहीच उपयोग झाला नाही. एकदम चामीच्या तक्षात आल की काळ रात्री मात्र त्या शब्दाचा उपयोग झाला होता. तो मीनाक्षीला म्हणाला 'काळ रात्री मनस इच्छा घेऊन मी शब्द फुकला तेव्हा मला त्याने चांदीची दहा नाणी दिली होती अतिथीगृहाच्या मालकाचे माझ्याकडून काहीच पैसे घेतले नाहीत त्यामुळे ती नाणी तशीच माझ्याकडे आहेत. असे म्हणून त्याने मीनाक्षीला ती दहा नाणी दाखविली.

त्यावर ती चामीला म्हणाली, 'नीट बघ, हा तोच शब्द आहे का जो तू रात्री फुकला होतास? मला तरी वाटतंय त्या अतिथीगृहाच्या मालकाचे तुला फसवले आहे त्यान तुझा तो जादूचा शब्द काढून घेऊन त्याऐवजी हा सोन्या शब्द ठेवला अरसा पाहिजे.'

मग चामीने तो शब्द नीट निखून पाहिला आणि म्हणाला, 'तुला शंका येतंय तसंच आता मलाही वाटू लागलंय की हा तो जादूचा शब्द नाहीये तो शब्द अगदी पांढरागुप्ता होता हा तर मलकट दिसतो आहे.'

मीनाक्षी म्हणाली, 'मी तुला सांगलं असत काय करावच ते आता तू तुझ्या कामावर जा आणि सध्याकाळीं माव पुन्हा त्या अतिथीगृहात जा कालच्यासारखीच राहण्यासाठी एक खोली घे आणि मध्याच्या आंध्यात त्या मालकाला सांग की पक्क शोभी घुलवने मला एक शब्द दिला आहे आणि तो चांदीऐवजी सोन्याची नाणी देतो आणि मग मला काय होतं?'

चामी राहवडीने आपल्या कामावर निघून गेला काम संपवून चामी घरी आला आणि त्याने सोडी 'धन' घेतली, नंतर लगेचच तो त्या अतिथीगृहात जाण्यासाठी निघाला.

अतिथीगृहाच्या मालकाला आज चामी परत विधे आलेला पाहून आश्चर्य वाटले. जेवणाच्या वेळी चामी व तो मालक गप्पा मारीत होते. 'वेद' चामीन म्हणपणे त्या मालकाला यांभी पुरुषाकडून मिळालेल्या शब्दाविषयी मागितले. जेवणाबेतर चामी त्याला म्हणाला, 'मी खूप दमलो आहे, तव्ह आता त्याचचे छातयेवर जाऊन शोपतो

चामी खोतंत आला आणि सावधपणे मुलूचेच डोळे मिटून शोपेच नाटक करू लागला. थोड्या वेळाने मालक चोराचवलांनी चामीच्या खोलीन आला. कातच्याप्रमाणेच त्याने शब्दाची अस्तावत्यत केली आणि निघून गला

तो गेल्यावर चामीने जादूचा शब्द आपल्याकडे पाल आल्याची खात्री करून घेतली आणि मग आपला पहाटे लवकरच चामी उठला त्याने मालकासारही उठवले व पैसे देऊ केले पण आजही मालकाचे त्याच्याकडून खोलीगडे व जेवणखर्च घेण्यास नकार दिला

जादूच्या शब्दासहित चामी घरी परत आला पृथीत काही दिवसातच त्याच्या आणि मीनाक्षीच्या सर्व इच्छा पूर्ण झाल्या. घराची चांगली हंगडुजी झाली. नामील राज्याच्या अंगरक्षकाची रुबाबदार नाकरी भेटाली

इकडे अतिथीगृहाच्या मालक मात्र पचचानाप करू लागला, अति सोभापायी नेहमी गेले आणि तूपही गेले, अशी त्याची अवस्था झाली होती माझ्याच्या मनांत झाले आता पूर्वा मात्र चामी आणखी पसराया जादूच्या शब्दाविषयीची नवीन चांदोबा

गाष्ट सांगत येईन असं वाटत नाही' पण चामी पुन्हा एकदा त्या अतिथीगृहात गेला यावेळी मात्र तो बाल भजरी पोसाखले काळ्या मुंडा घाड्याचा बसला होता. मालकाला आश्चर्याच वाटलं राजाच अंगरक्षक आणि त्याच्या अतिथीगृहात राहण म्हणत?

चामी निस्कील्पणे मालकाला म्हणाला, 'तू

आतापर्यंत किती सोन्याची नाणी जमविलीस ते विचारायला फक्त मी आलो आहे! मातकान आता चामीना सोबतखेले आणि आश्चर्याने तो म्हणाला 'राज तुम्ही! मला माफ करा राज! मी चुकलो.'

चामी त्याच्या घाड्यावर ब्याव झाला त्यान मालकाकडे पाहून हास हाजवला आणि तो पुढे निघून गेला

वाचकांसाठी कथास्पर्धा
सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. १५०/-चे पारितोषिक

छात्री दिनेली पोद्दे नीट वाचा

माणूस एक चातुरार्थक माणसाप्रकार केंद्राने उपचार घेत होते एक दिवस तो त्या नातेवाइकांना भेटायला गेला. तेव्हा त्याला स्वागतकक्षाला हेसुम थोडा वेळ वाट पाहण्यावर बाराण्यात आले. यादवा बेंकाने एक माणूस गोपळ बसला होता त्याच बाब्यावर येऊन बसला. काही वेळाने गोपळ त्या माणसाकडे म्हणाला, "तुम्हीही इथे काय करणाला भेटवला आला आहून का?" त्यावर तो माणूस म्हणाला "मी गेल्या चार महिन्यांपासून इथेच आहे

मला रोजी जम तेच मला तो वेळ येतोच. मला बघा

तेव्हा गोपळ त्याला धीर देत म्हणाला, "पण तुम्ही तर अगदी ठीक दिसतहात "

त्यावर उमगिकपण तो माणूस म्हणाला "मला भीती वाटते की इथल्या उपचारांनी माझी काय आपखीनम बिघडत रावली आहे. पुढे तो म्हणाला, "ते असो तुम्हाला काय आनवते? खड्या की चामड्याच्या बघला?"

गोपळ म्हणाला, "अर्थातच चामड्याच्या चपला "

त्यावर त्या माणसाने विचारले, "नाई मज त्यामुळे काय होईल? "

तुम्हाला बरोच गोट विनादी बटली का? तुम्ही याचा शेवट करायला काय? तुम्हाला शक्य असल्यास १५० रुपये बायलून ती आणखी विनादी करा. गोष्टीला योग्य ते नाव द्या व आमच्याकडे पाठवा. आपण खालील कुपवही भरून पाठवा तसेच पालीटवर 'काचा आणि खुचना' असे लिहावे.

अखेरचा तारीख ३० सप्टेंबर २००५

नाव _____ अंच _____
जन्मना _____ प्रा. ठेको नाव _____
घरव्हा पत्ता _____
पिनकोड _____
पायकाचो नट्टो _____ अधिकाची नट्टी _____

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

8, D. C. Road, 1st Floor, 1st Cross, 1st Stage, 1st Block, 1st Phase, 1st Floor, 1st Cross, 1st Stage, 1st Block, 1st Phase

सप्टेंबर २००५

५४

चाचवा

नीतिमान्

काशीराजा ब्राम्हदत्त याचा पुत्र म्हणून बोधि-सत्त्वानी जन्म घेतला. ब्राम्हदत्ताने त्यांचे नाव शीलवान् ठेवले.

शीलवानने राजाला अचित अशा विद्यांचे शिक्षण घेतले. धर्मशास्त्राचा सखोल अभ्यास केला आणि मोठेपणी तो काशीराज्याचा राजा बनला. तो प्रजेला आपली मुलं मानीत असे. प्रजेवर त्याचे प्रेम होते. प्रजाजनांचा तो आदर करीत असे. म्हणून तो दयेने वागवीत असे व त्यांचं जंगरातून सुधारवी म्हणून खूप प्रयत्न करीत असे.

द्विद्वय व अज्ञान, या कारणांमुळे जे चोरी करीत होते, त्यांना तो कडक शिक्षा देत नव्हता. उलट त्यांना जबरब दौलावून घेत होता. जेव्हा बळव्यास त्यांना पेशाची मदत करून, त्यांना उपद्रवाचे चार शब्द सांगून घरी परत घाबलेले असे. यामुळे याच्या राज्यांत गुन्हेगारांची संख्या

कमी होत गेली व प्रजेत एकमेक विषयी आदराची भावना व श्रद्धा वाढत गेली.

कांसल देश हा काशीराज्याच्या बळकटपणे दंड होता. त्या देशाच्या मंत्र्याला काशीराजाचा चांगूनपणा हा त्याचा दोष वाटायला लागला. त्याला वाटले की काशीराज्य सहजपणे जिंकता येईल.

त्याने आपल्या राजाला सांगितलं 'काशीचा राजा शीलवान हा अनिष्टाय दुर्बल आहे. चोर, खुनी यांना तो शिक्षा करीत नाही. असल्या मंदार राजाला आपण नक्षीय धूळ पाहू शकू.'

कांसल राजाचा मंत्र्याच्या बातण्यावर विश्वास बसला नाही. खरी परिस्थिती जाणून घेण्यासाठी त्याने आपल्या काही सैनिकांना दौलावून सांगितले, 'तुम्ही काशी राज्यांत प्रवेश करा आणि त्याची गावे लुटो.'

जेव्हा कांसलचे सैनिक काशीराज्याच्या

आलक कथा

गावात शिरले व त्यांनी हल्ला केला, तेव्हा निधल्या जनतेने त्याचा प्रतिकार केला, त्यांना पकडले आणि शीलवान राजाकडे नेले

तुम्ही परदेशी दिसता आमच्या गांवावर तुम्ही हल्ला का केलात?' शीलवानने त्यांना विचारले 'महाराज, पौढासाठी आम्हाला ते करावे लागले,' कोसल सैनिकांनी स्मगितले

तुम्ही जर इनके उपाशी असत तर माझ्याकडे मागायला सायचत!" असं म्हणून राजाने त्यांना काही धन दिले व परत धाडले

शीलवानचे हे कृत्य पाहून कोसलराजाला साश्चर्य वाटले आणि पुन्हा एकदा शीलवानची परीक्षा घेण्यासाठी त्याने जास्ती सैनिक पाठवले जेव्हा ते सरहद्द ओलांडून काशीराज्यात शिरले तेव्हा निधल्या जनतेने त्यांना थांबवले आणि

सप्टेंबर २००५

पकडून राजासमोर नेले पण राजाने त्याचा शिंका फेकी नाही. थोडे धन देऊन परत पाठवले आता पात्र कोसलराजाला वाटले की काशीराजा खरेच बाबळट व दुर्बळ आहे व त्याच्याव विजय मिळवणे सहज शक्य आहे तो मोठी सेना घेऊन काशीराज्यावर चालून गेला

ही बातमी काशीच्या सभ्याला व तेराबि कात्यांना जेव्हा त्याच्या हेराभाषित समजली तेव्हा ते शीलवान राजापाशी जाऊन काळजीच्या स्वगत राजला म्हणाले

महाराज कोसलराजाला आपल्या बळाशी कल्पना नाही त्यांच्याशी सामना करण्याची आज्ञा द्या की आम्ही त्याचा पाडाव करे

शीलवान युद्धाला राजी नव्हता त्याने विचार करून शांतपणे म्हटलं

विनाकारण रक्तपात नको त्यांना काशी राज्यच हवं असेल, तर येऊ दे, किल्ल्याची दारे उघडून त्यांना आत येऊ द्या "

काशीराजाने एका दूतामार्फत संदेश पाठवला 'शत्रू बनून यश्याची अगवशकता नाही तुम्ही मित्र बनून या'

कोसलराजा मोठ्या उत्साहाने काशीराज्यात घुसला

राजशिष्टाचारानुसार सगळीत तो सैनिकांसह राज्यभरित शिरला आणि आत येऊन त्याने काशीराजा व सभ्यांना दोखडाने बांधण्याची आज्ञा दिली

'अनिधीने असे वागणे योग्य ठरत नाही'

50

चाक्षीबा

काशीराजा म्हणाला त्यावर कोसलराजाला हसू भावनेना बघता बघता त्याच्या सैनिकांनी शीलवान व त्याच्या सभ्यांना बांधले आणि त्यांचे राज्याकडे ओढून काढली

शीलवान व त्याचे मंत्री काशीराज्य सोडून निघून गेले ते अरण्यातून जात होते रात्र झाली तशी ते विश्रान्तिसाठी झाडाखाली झोपले त्या रात्री त्यांनी भोजनही केलेले नव्हते

मध्यरात्री काहीतरी गडबड झाल्याचा आवाज आला आणि त्यांची झोप मोडली त्यांनी उठून पाहिले तर काही बुटाक मशान हातात घेऊन उभे होते

बुटाकनी शीलवानला नम्रपणे म्हटलं "महाराज आम्ही चोर आहोत आपण दया दाखवलीत

म्हणून आम्ही असजपर्यंत चोरी न करता शांतपणे जगत होतो पण आता आमचे हाल सुरू होतील म्हणून आम्ही रात्रीच राजवाड्यात धुसर्ता आणि ही संपत्ती तिथून लुटून आणली ही ध्या, आपले हे पोशाख एकाचिन्हे आणि तलवारी! आम्ही आपल्यासाठी भोजनही आणले आहे प्रथम आपण ही राजवळी मेसावीत, भोजन करावे आणि या रात्रीचे आनंद काय करायचे त्याविषयी अज्ञा करावी.

शीलवान व सभ्यांनी ती वस्त्रे वसली व भोजनही केले नंतर शांतवान त्यांना म्हणाला तुम्हाच्या बडचणी कराल्या आहेत, हे नवीन राजाला समजले पाहिजे ते तुमच्यासाठी काहीतरी चांगला निर्णय घेतील याची मत्सा खात्री आहे पण

चाक्षीबा

51

51

सप्टेंबर २००५

त्याच्याच. नाही हं राजा! तुम्हाला हं पाप चमले झाले नाही हे धन घेऊन रावाला नेऊन घा, आणि ते तुमच्याबद्दल काय निर्णय घेणार आहेत ते विचारा ”

तो राजा नाही, दरोडेखोर आहे त्याने आपले राज्य लुकाडले आमचा त्याच्यावर विश्वास नाही महाराज कोणत्याही परिस्थितीत आपली त्याच्याकडे जाणार नाही आमचे महाराज आपणच आहोत आणि नेहमीच असाच चोगरी सांगितले

पहाटेच निघून काशीराजा मंत्र्यांच्याबरोबर राजसभेत पोचता शीलवानला तिथे पाहून कोसलराजाला काही सुचेना तो अवाक झाला जं घडेल ते सविस्तर सांगून शीलवान म्हणता 'महागज माझ्यापेक्षा आपण जास्त चांगल्याप्रकारे राज्य चालवाल, म्हणून आपण मला माझ्या राज्यातून काढलेत आणि माझ्या सिंहासनावर बसलात. हे बिचारे पूर्वी चोरी करीत होते. त्यांना सत्य काय ठाऊक नव्हते, म्हणून त्यांनी रानी आपला खजिना लुटला, आपल्या

राज्यात त्यांचे हत्ये होतिल अशी त्यांना भीती वाटते. आपण त्यांच्या समस्येच योग्य ते निराकरण कराल असे मी त्यांना आश्वासन दिलेले आहे त्याच्या सोबत आपली सपनी आपल्याकडे सुपुटे करण्यासाठी मी इथे आलो आहे या राज्यात वाचकना मी जात काय करू शकणार?’

शीलवानचे शब्द ऐकून राजाचे एकदम हृदयपरिवर्तन झाले. तो चंद्रकान सिंहासनावरून खाली उतरला आणि शीलवानच्या पायावर त्याने ठोके ठेवले तो शरमून म्हणाला, 'महान्, आपण महान आहात चोरा नवदेखील आपण प्रिय जाहान आपण असाधारण व्यक्ती आहात, याचा शपथ' दुसरा कोणता सबळ पुरावा द्या? माझ्याहातून पाप घडले मला क्षमा करावी माझ्या कुटुंब्याने मला चुकीची माहिती दिली आपण आपले राज्य घ्यावे आपल्या राज्यात प्रजा सुखी आहे आणि त्यांना त्याच मिळतो मला फक्त आपली मैत्री हवी आहे, आपले राज्य नको'

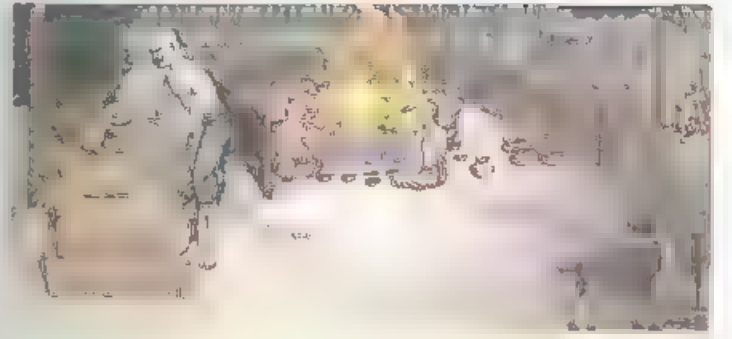
शीलवान पुन्हा त्या गादीवर बसला आणि कोसलराजास त्याने सन्मानाने परत पाठवले

मार्च २००४

५१

मार्च २००४

विष्णुपुराण

महाभुती सुत यामे दृष्टवताएपैकी नववा अवतार बुद्धावतारविषयी कथा सांगण्यास सुरुवात केली कलियुगाचा स्वरूप विस्तार झाला होना मानव क्रूर पशूप्रमाणे बदलू लागल्याची चिन्हे दिसत होती त्यामुळे त्यांना आपला विवेक न घालता पक्ष मनुष्यप्राण्यांत जाणण्याची आताच गरज भासू लागली

आधुर्वी जमाने दुष्ट राजासचा सहार करण्या-कारिते विष्णूने अवतार धारण केला होता, आता त्याचे कार्य संपन्न करण्याचा काळ पूर्ण होत आला होता

सर्व मानव राक्षस बनून एकमेकांना लुटत व त्रास देत यज्ञकार्यत अडथळा आणून यज्ञ-कार्याच्या नावे प्राणीहिंस करून त्यांचे बळी देत व दारु मासाहार घ्यातच मग्न होऊन आपला

विवेक उड्यान घालवत होते खरे सत्य कोणालाच समजेनासे झाले माणसाचा मूर्खपणा वाढू लागला त्याचबरोबर यातना दु,ख, द्वारेद्वय ह्याची सर्वत्र वाढ झाली

मानवरूप धारण करून दैवरीपात असलेल्या विष्णूने मुखाच्या नावाने युगाला अनुसरून अनुरूप अशा बौद्ध धर्माची स्थापना करून बुद्ध नावाने पृथ्वीवर जन्म धारण केला

नेपाळ देशातील कपिलवस्तु नगरात राजा शुद्धदान राज्य करीत होता, त्याची पत्नी माया-देवी हिने एक स्वप्न पाहिले वैशिष्ट्या चंद्राच्या सिंहाप्रमाणे प्रकाशमान असा एक पांढरा शुभ्र हत्ती आकाशातून उतरून तिच्या शिरात प्रवेश करीत आहे ह्या स्वप्नाचा काय अर्थ म्हणून न्योनिष्ठाना विचारण्यात आला तेव्हा

ज्योतिषाने सांगितले 'महाराज लवकरच एक महापुरुष सणीच्या उदरी जन्म घेणार आहे' वाड्या दिवसाना मायादेवी पालखीत बसून उगपल्या मातेरी जल असगानाच वाटेत एका उड्याने तिने एका बालकाल जन्म दिला तो दिवस वैशाख पौर्णिमेचा होता

सर्व राज्यात आनंदीआनंद झाला परंतु तो आनंद जागृत ठिकला नाही त्याचर साबट आले मूलाच्या जन्मानंतर मायादेवी जास्त दिवस जगली नाही. व अशा प्रकारे शुद्धोदनाला दु खाल राकूल तिने प्राण सोडला.

मातृप्रेमापासून वंचित झालेल्या त्या बालकाला शुद्धोदनेने आपल्या डोळ्यासमोर ठेवून त्याचे नामकरण केले त्याचे नांव गीतम सिद्धार्थ ठेवले गेले सिद्धार्थ दिवसेंदिवस शुद्धलक्ष्म्याच्या चंद्रबिंबाप्रमाणे वाढू लागला

सप्टेंबर २००५

ह्यानंतर ज्योतिषांनी राजकुमाराची जन्मकुंडली केली त्यांनी सांगितले 'महाराज राजकुमार चक्रवर्ती बनेल सर्व जगातील राजे महाराजे, प्रजा त्यांना नमून आपली श्रद्धा प्रगट करतील.' हे एकताप राजाचा आनंद गगनात मानेबासा झाला

पण महाराज, राजकुमार सन्धासी वनण्याची मुद्रा जारत शक्यता आहे'

शुद्धोदनाचे मन कासाघीस होऊ लागले त्याला सर्व आयुष्य फिके वाढू लागले त्याने ज्योतिषाला विचारले - 'तुम्ही मूळगा चक्रवर्ती व भिक्षु होईल म्हणून सांगता ही किती अजब व विचित्र गोष्ट आहे?

ज्योतिषांनी पुन्हा राजकुमाराची जन्मपत्रिका नीट न्याहाळून, जुळवाजुळवी करून पाहिली व राजाला म्हटले - 'महाप्रभु! राजकुमार अन्यतः तृळ्या, कोमल मनाचा जाई. त्याने त्याच्या आयुष्यात चार दृष्टी पहाता कामा नयेत ते चार म्हणजे-रोग, शूद्रावस्था पतन व सन्यास ही चार दृष्टी पाहिली तर राजकुमाराचे मन भयंकर उदास होईल हे पाहिल्यावर त्याचे मन बदलून जाईल ह्या गोष्टीवर कटाक्षाने लक्ष ठेवले पाहिजे तरच तो चक्रवर्ती बनून राज्य कोस '

सिद्धार्थाला लहान असतापासूनच सर्व प्रकारची फाळजी, शिता, व्यापासून दूर ठेवून नहमीच समदान मनोरंजनात ठेवले जावे ह्याची शुद्धोदना जास्त काळजी घेई

एकदा सिद्धार्थ बागेत बसलेला असताना एक हस नाण लावून तलावत त्याच्या मांडीवर येऊन

५४

जादेबा

पडला राजकुमारांनी काळजीपूर्वक त्याच्या शरीरान श्रुसलेला बाण काढला व त्याला निरगुडीच्या पानाचा रस लावून त्याचे प्राण वाचविले

'हा हस माझा जाते. मी ह्यांना जाणवते परतले आहे ही मधरी शिकार आहे' असे म्हणत ओरडत देवदत्त सिद्धार्थाच्या अवत उरला

देवदत्त ह सिद्धार्थाचा नात्याने जवळचा भाऊ होता ह्या हसाचा प्राण मी वाचविला आहे ह्यामुळे त्याच्यावर माझा अधिकार आहे सिद्धार्थ म्हणाला ह्या गोष्टीवर देवाचे वाद-त्याच गुरू झाले त्याचा निर्णय घेण्याकरीता दोघे दरबारात आले शबरी ह्याचा निर्णय सिद्धार्थाच्या बाजूने देला गेला ह्याचा प्राण वाचविल्यामुळे ह्यावर पूर्ण अधिकार राजकुमाराचा आहे

ह्याकारणाने लहानपणापासूनच देवदत्ताच्या पानात सिद्धार्थाविषयी द्वेषभावना निर्माण झाली

शिकार खेळण हे उत्तम काम आहे, परंतु राजकुमार शिकार खेळण्यास जात नव्हता त्या-वडल त्याच्या मनात घुणाच होती अखंडाखंडा ह्यामध्ये त्याने संपूर्ण विद्या संपादन केली होती परंतु कोणत्याही अनावर अंगर पक्षांना मारणे त्याला परमंत नव्हते त्यामुळे तो शिकारीस जात नसे

सिद्धार्थ सैन्यानीस रात नव्हता मगरेज नाच्या कार्यक्रमात भाग घेत नव्हता कोणात्याही प्राणीमात्रावर इजा झालेली त्याला पहायत नसे हिरा केलेली त्याला सहन होते नसे हे सर्व पाहून राजा शुद्धोदनाला वाटे की, राजकुमाराच्या जादेबा

सिद्धार्थाना करुणा रक्त तर बाह्यत नाही ना? त्याने दुसऱ्या राजकुमाराची बरोबरी करून त्याला बदलण्याचा खूप प्रयत्न केला त्याच्या मनोरंजनाकरिता अनेक उपाय वाजवले त्याला एकदा न सोडण्याचा कटाक्ष राजा केला कोणत्याही लहान गूढ विद्यांना शिकवून त्याला रुढता त्याने अनेक प्रकारे प्रयत्न केले व त्याचे मन बदलले

सिद्धार्थ राज्यात फेरफटका मारण्यास जात तेव्हा त्याच्या सावधाला बजावून सांगत की, रस्त्यात एकदा रोगी म्हातारा पेलत दिसला दिसताना काण नसे त्यानी सर्व व्यवस्था केल्यावरच राजकुमाराला राजमहालानून गद्यामध्ये नेत असत

सिद्धार्थ जेव्हा बघात आला, तेव्हा तो मनात सत्यप्रियता, नार्किक दृष्टी व देवदत्त

५५

सप्टेंबर २००५

ह्याची भावना उफाळू लागली. दितायला तो मुंदर होवा. परंतु मनोरंजन व राजयोगात ह्यात त्याचे मन लागत नसे. राजकुमाराचे हे वागणे पाहून राजा शुद्धोदनाला घाटले की जर आपण त्याचे लग्न करून दिले तर त्याचे मन संसारात रमेव. सर्व राज्यांत त्याने क्षत्रिय वंशातील सुंदर मुलींना निमंत्रणे घाडली.

राजकुमाराचे मन आकृष्ट करण्याकरिता त्याने नृत्यशाळेत सर्व मुलींचे नाचगाणी ह्यांचे कार्यक्रम ठेवले. सर्व मुलींनी राजकुमाराचे मन आपल्याकडे आकृष्ट होईल ह्याची खबरदारी घेतली.

त्या मुलींना उचित भेट देण्याकरिता धाळ्यां-मधून आभूषणे, स्वर्णभूषणे, ठेवलेली होती.

सर्वजणी आपला नाच संपवून जातांना राजकुमाराला आपल्या डोळ्याने छेडीत, व त्याच्याकडून वक्षीस घेऊन जात.

शेवट सिद्धार्थ आपल्या सिंहासनावरून उठून

जात असताना त्याच्या नजरेला एक सुंदर युवती दिसली. तिचे अनुपम सौंदर्य पाहून क्षणभर तो विचलीत झाला, ती एक सामंताची मुलगी होती तिचे नांव यशोधरा होते.

सिद्धार्थ तिच्याकडे आकृष्ट झाला व तिच्या-जवळ आला, परंतु त्या मुलीला देण्याकरिता धाळ्यांतून काहीच उरले नव्हते. शेवटी त्याने आपल्या गळ्यातील कंठहार काढून तिला दिला. त्याचे तिच्यावर प्रेम बसले.

त्याचक्षणी यशोधरा लाजली व त्याच्यावर तिचे प्रेम बसले. ही गोष्ट जेव्हा महाराजाला समजली, तेव्हा त्याने ताबडतोब सामंत राजाकडे निरोप पाठविला की, तुमच्या मुलीबरोबर सिद्धार्थ लग्न करण्यास तयार आहे.

देवदत्ताने त्यात मोडता आणला, त्याने यशोधराच्या स्वयंवराची घोषणा केली, जो कोणी आपल्या शौर्य व पराक्रम ह्याची परिक्षा त्याच्याबरोबर बरीच्या व्यक्तीबरोबर करेल. त्याच्याबरोबर यशोधराचा विवाह होईल, तशी तिच्या वडिलांनी निमंत्रण पत्रे पाठविली.

हिंसा न होईल अशा अनेक योजना आखण्यात आल्या. अनेकजणांनी त्यांत भाग घेतला. सर्वांत सिद्धार्थच यशस्वी झाला. देवदत्ताने त्याला आपल्याशी सर्वांत भाग घेण्यास सांगितले. सर्व स्पर्धेत सिद्धार्थ प्रथम आला, अशा अपूर्व विश्वा दाखवून त्याने यशोधरेबरोबर स्तब्ध ठाविले.

त्यांचे दोघांचे लग्न घाटाभाटाने झाले. महाराज शुद्धोदनाला खूपच मानसिक शांतता मिळाली त्याला कल्पनाच करवात नव्हती की, आपला

मुलगा एक विवाहित पुरुष झाला आहे. शेवट संसारापासून मुक्त होऊन तो एक चक्रवर्ती राजा होईल असे आता त्याला वाटू लागले.

यशोधरा सिद्धार्थाबरोबर तन्मयतेने संसार करू लागली. तिला समजून आले की, आपल्या पतीमध्ये मनुष्यप्राण्यांमध्ये असलेल्या मृत्यूचे प्रथम स्थान आहे. त्यामुळे ती पती म्हणून त्याप्रमाणे आपले जीवन घातवू लागली. त्यांचा संसार आनंदाने चालू लागला.

विवाहानंतर काही दिवस सिद्धार्थने अंत-पुरातून बाहेर जाणे येणे सोडून दिले. काही दिवसांत त्यांना एक मुलगा झाला. त्याचे नांव राहुल ठेवण्यात आले. राहुल आपल्या आई-वडिलांच्या व आजोबांच्या प्रेमाच्या छात्राखाली हळूहळू लहानाचा मोठा होऊ लागला. एकदा

सिद्धार्थने आपला सारथी चेला झाला आपल्याला नगरात हिडून आणण्याचा आदेश दिला. सारथ्याच्या मनांत प्रथमच शंका आली की, युवराजाने सांगितल्याचे फालतू न करणे बरोबर नाही. त्यामुळे त्याने रथ तयार केला.

त्यांचा रथ कपितवस्तु एजमानि चालू लागला. एका ठिकाणी त्याची नजर एका अस्थिपंजर वृद्ध माणसावर पडली. तो बळकट चालत जात होता. परंतु त्या माणसाच्या दयनीय अवस्थेकडे कोणाचेत लक्ष नव्हते.

जरा दूर गेल्यावर एक भयंकर रोगग्रस्त माणूस त्याच्या नजरेस पडला. दिसायला तो दरिद्री दिसत होता. दारू प्याल्याने त्याचा तोंड जात होता, ते त्याला कळत नव्हते. तो आपल्याला कसाबसा सांभाळत होता. त्यानंतर काही लोक

एक नूतन बाणसाचे प्रेत स्मशानात नेत असल्याचे त्याच्या रडणीस पडले.

सर्वात शीवटी संसार, मायापाश ह्यांना सोडून भिक्षाटन करीत असलेला एक साधु संस्थासी त्यांना दिसला, त्यावेळेपर्यंत सिद्धार्थाच्या मनात वैराग्य भावना होनी, ती उफाळून बाहेर आली. सिद्धार्थाची बुद्धी वैदित्यमान झाली.

त्याचसणी सिद्धार्थाच्या मनात संन्यासी होण्याचा विचार आला, राजकुमाराने सारख्याला ह्या चारी दृष्याविषयी अनेक प्रश्न विचारले. तेव्हा त्याला खरे कारण सांगणे भाग पडले.

राजकुमाराने संसाराच्या रथ महालांत पसत नेण्याविषयी सांगितले, तेव्हा सारख्याने रथ राज-महालात पात आणला. त्या सुत्री राजकुमाराला झोप आली नाही, बाहेर आकाशात स्वच्छ चांदणे पसरले होते. यशोधरा आपल्या शाय्येवर गाढ झोपली होती, तिच्याजवळच कुशीत राहुत झोपला होता, आई व मुलाच्या चेहऱ्यावर निरागस भाव पसरलेले होते. सिद्धार्थाचे मन त्यांच्याकडे पाहून राजमहालानून निघून जाण्यास हवामा लागले. परंतु त्याने आपल्या मनाला आवरले.

शेनंदा तो बाऊन परत आला. परंतु तिसऱ्या नेळेस त्याने मन घट्ट केले.

त्याने यशोधरेच्या पायाशी एक फल ठेवले तिच्या पायाला स्पर्श करून त्याने प्रणाम केला व घाईने तेथून बाहेर पडला.

सिद्धार्थ तेथून सरळ शंत-पुरातून बाहेर पडून अश्वशालेत गेला व सारथा चेचाला आपला घोडा तयार करावयास सांगितला.

सारख्याने विचार केला की चांदणी रात्र आहे. तेव्हा घोड्यावर बसून फेरफटका मारण्याच्या विचाराने राजकुमार असलेत, थोड्या वेळापूर्वीच त्यांच्यात बोळणी झाली होती.

सिद्धार्थ घोड्यावर बसला, सारथा चेचालने घोड्याला लगाम आपल्या हावात घेतला व तो चालू लागला, चौकीकडे नीरव शांतता पसरली होती, त्यामुळे घोड्यांच्या टापांचा आवाज स्पष्ट येत होता, घोडा राजमहालापासून लांब असलेल्या राजपथावर आला. सिद्धार्थाचे मन आता स्थिर झालेले होते. घर-गृहस्थी, संसार, प्रेमापाश सर्व त्यांनी तोडून टाकले होते. आता काय करायचे ह्याचा पक्का निश्चय झाला होता.

स्वावलंबन

एका गावात रामशर्मा आणि सोमगुप्त नावाचे दोन मित्र रहात होते. दोघेही गरीब होते. एक दिवस दोघांनी ठरले की पैसा मिळवण्यासाठी आपण गांव सोडून कुठेतरी जाऊ. दुसऱ्या दिवशी सकाळीच दोघे निघाले, खराच प्रवास करून दमल्यानंतर ते एका ऋषींच्या आश्रमाजवळ विश्रालीसाठी थांबले. ऋषींनी त्या दोघांची संपूर्ण विचारमूस केल्यावर त्यांना नीट समजावचे, 'मुलांनो, मी खूप कष्ट करून अनेक विद्या शिकले आहे. तुमच्यापैकी एकजण ब्राम्हण आहे. ब्राम्हणाने पैशाचा सोप धरणे चांगले नाही. त्यांच्या जन्माचे सार्थक तेव्हाच होईल जेव्हा तो ज्ञान मिळवून इतरांनाही ते देईल. दुसरा वैश्य आहे तो माझ्याकडून व्यापारातील रहस्ये जाणून घेऊन पैसा मिळवू शकेल. तर वैश्य फक्त पैसा न मिळवता वनसेवाही करतो.'

ऋषींच्या सल्ल्यानुसार दोघा मित्रांनी तीन

वर्षे विद्याभ्यास केला, रामशर्माने अनेक शास्त्रांत प्राविण्य मिळवले. सोमगुप्ताने व्यापारातील रहस्ये समजून घेतली, आपल्या ज्ञानसामर्थ्यावर रामशर्माने एका राजाच्या दरबारी पंडिताची जागा मिळवली. सोमगुप्ताने व्यापारात खूप प्रगती केली. नार-पान्न वर्षात दोघेही सुखेपण झाले.

काही वर्षे अशीच गेली. रामशर्माने एक मुलगा झाला. त्याच नाव 'कृष्णशर्मा' ठेवले. पण रामशर्माने आपल्या मुलाची खूप काळजी वाटू लागली, तो अतिशय प्रत्यू होता. शिक्षणाची त्याला अजिबात आवड नव्हती. तो नुसत्या उनाढव्या करण्यात सांग येऊ वांया घालवत असे. रामशर्माने मुलाला आपल्या योग्य धनप्रण्याच्या खूप प्रयत्न केला, पण घरे प्रयत्न फोल सले.

त्याचवेळी एक विचित्र घटना घडली. रामशर्मा विद्याव्याना काही श्लोक शिकवत होता,

ते श्लोक खूप अवघड असल्याने खूप वेळा सांगूनही विद्यार्थ्यांच्या लक्षात येत नव्हते. शेवटी कंटाळून रामशर्मा विभ्रांतीसाठी जातल्या खोवीत निघून गेला.

आपल्या वडिलांना विद्यार्थ्यांना शिकवून द्यावे असे कृष्णशर्माने पाहिले. वडील आत जाताच कृष्णशर्मा त्यांच्याच आसनावर बसून स्वतः विद्यार्थ्यांना शिकवू लागला आणि आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे रामशर्माने शिकवल्यावर जे श्लोक मुलांना कळत नव्हते, तेच श्लोक कृष्णशर्माने शिकवल्यावर त्यांना लगेच समजले.

आता हे रहस्य पाहून रामशर्मा अगदी चकित झाला. त्याच्या लक्षात आले की आपला मुलगा मूर्ख नाही, त्याची स्मरणशक्तीही चांगली आहे. विद्यार्थ्यास केला तर तो कवीण शास्त्रांतलं ज्ञानही

सहज मिळवू शकेल. रामशर्माने ही गोष्ट कृष्णशर्माने सांगितल्यावर त्याने विचारले, "विद्यार्थ्यास कशासाठी करावयाचा?"

तेव्हा रामशर्माने सांगितले, "लोकांचा आदर प्राप्त करण्यासाठी, तसेच पैसा मिळविण्यासाठीही, ज्ञानार्जन अत्यंत आवश्यक आहे."

त्यावेळी कृष्णशर्माने उलटा प्रश्न विचारला, "लोक माझा आत्माही आदर करतात, काण मी एका महापंडिताचा मुलगा आहे. मी ब्राम्हण असल्याने ते माझी पूजाही करतात. तसेच मी एका धनिकाचा मुलगा आहे. त्यामुळे मला पैसा कमविण्याची तरी काय अनेककता आहे?"

आपल्या मुलाला कोसे समजावे या विचारात रामशर्मा असतानाच सोमगुप्त त्याच्याकडे आला. त्याच्या बोलण्यावरून स्पष्ट झाले की सोमगुप्तचा मुलगा वसुगुप्तही असाच बेजबाबदार आहे. सोमगुप्तनेही त्याला समजावण्याचा प्रयत्न केल्यावर तोही असेच म्हणायचा की "मी धनिकाचा मुलगा असल्याने मला पैसा कमावण्याची काय आवश्यकता आहे?"

तेव्हा दोन्ही मित्रांनी विचार करून एक योजना आखली. त्या योजनेप्रमाणे सोमगुप्त आपला मुलगा वसुगुप्त याला रामशर्मांच्या घरी सोडून आपल्या पत्नीबरोबर व्यापारासाठी बाहेरगावी गेला. ज्ञाताना आपल्या मुलाच्या सेवेसाठी दोन नोकरीनाही ठेवून गेला.

कृष्णशर्मा आणि वसुगुप्त लौकिक एकमेकांचे चांगले मित्र बनले.

दोन महिने निघून गेले. एके दिवशी रामशर्माने वसुगुप्तला बोलावून सांगितले की, "तुझ्या वडिलांनी मला पाठवायला सांगितले आहे. तू तुझं घर विडून त्यांना पैसे पाठवून दे." पण वसुगुप्ताने कांही लक्ष दिले नाही.

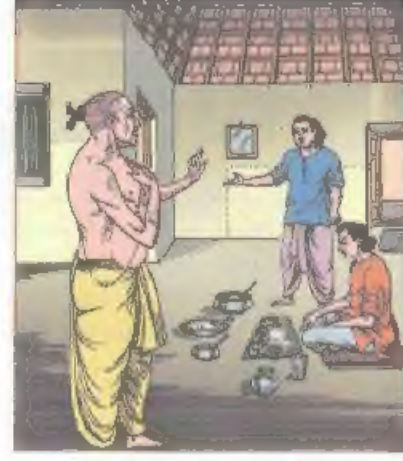
आणखी एक महिना गेला. एक दिवस रामशर्माकडे एक व्यक्ती येऊन सांगू लागली, "सोमगुप्तचे जहाज बुडाले. त्याबरोबरच सोमगुप्त, त्याची पत्नी आणि सगळी संपत्तीही बुडाली. मी कसतरी त्यांना कांठवर घेऊन आलो आणि त्यांच्या घरी त्यांना पोहोचविले, पण कुठेवाने त्यांचा जीव वाचला नाही."

हे ऐकून वसुगुप्त राहू लागला. रामशर्माने त्याचे सांत्वन केले. पण त्याने एक गोष्ट स्पष्ट केली की, "मी तुझ्या वडिलांसारखा मोठा व्यापारी नाही. तुझा भार उचलणे मला शक्य नाही. तेव्हा तुझी व्यवस्था तूच पहा."

वसुगुप्त रागातच रामशर्मांच्या घरातून बाहेर पडला. पण त्याला कुठेही आसरा मिळाला नाही. कोणी त्याला खावलामुखां दिले नाही. म्हणून शेवटी आपला स्वामिमान सोडून तो रामशर्माकडे परत आला आणि कांही खावला मागू लागला. रामशर्माने वसुगुप्तला जेवण दिलं, पण त्याबरोबर हेही सांगितलं की फार दिवस हे शक्य नाही.

हे ऐकून कृष्णशर्माचा खूप राग आला. त्याने आपल्या वडिलांना विचारलं,

"आपण आपल्या मित्राच्या मुलाला एवढीही मदत करणार नाही?" त्यावेळी रामशर्माने उत्तर

दिले, "सोमगुप्त माझा मित्र आहे. तो अडचणीत असला तर मी बक्षीच त्याला मदत केली असती. परंतु वसुगुप्तशी त्याला कांहीही संबंध नाही."

तेव्हा कृष्णशर्मा म्हणाला, "वसुगुप्त तुमचा कोणीही नसला तरी माझा चांगला मित्र आहे. तेव्हा माझ्या मित्राला या घरी कांहीच मान नाही का?"

रामशर्मा वेपवईने म्हणाला, "तुझी काय पात्रता आहे?" तेव्हा कृष्णशर्मा म्हणाला, "देवाची नुसती पूजा करणाऱ्या पुत्राऱ्यालाही लोक देवावतका मान देतात. तसा मी महापंडित रामशर्माचा मुलगा आहे; ही माझी पात्रता होऊ शकत नाही?"

रामशर्माने क्षणभर विचार करून सांगितले की, "मी तुझ्या प्रश्नाचे जरूर उत्तर देईन, पण

त्याआधी तुला एक काम करावं लागेल, तुझी आणि वसुगुप्तची सेवा करणाऱ्या त्या नोकरांना बोलाव आणि त्यांना दोन दिवस वसुगुप्तची सेवा करायला सांग. नंतर मला येऊन भेट."

कृष्णशर्मा अगदी उत्साहाने तिथून निघाला व नोकरांकडे झाला. बापूची काहीही पैसे न मागता नोकर भगली सेवा करीत होते, पण आता तेव वसुगुप्तविषयी अपमानास्पद बोलणे आणि त्यांनी सांगितले की अशा गरीबाची सेवा यापुढे आम्ही करणार नाही.

त्याच उत्तर ऐकून कृष्णशर्मा दफिला माझा आणि आपल्या वडिलांकडे येऊन त्याने हा सारा धृतांत सांगितला.

रामशर्मा अर्धपूर्ण हंसत म्हणाला, "नोकरांनी बरोबर उत्तर दिलं. वसुगुप्ताचे स्वतःचे काहीच व्यक्तिमत्त्व नाही. जोपर्यंत तो वडिलांच्या छात्राखाली होता, तोपर्यंत त्यांची संपत्ती त्याची संरक्षक होती. ती संपत्ती नष्ट झाल्यावर तोही एक सामान्य भाणूस बनला. तसेच तुलासुद्धा माझ्या पोटित्यामुळे आदर मिळतो आहे. माझी संपत्ती

म्हणजे पोटित्या आहे. ती संपत्ती जर तू मिळवला नाहीस, तर तुझीही जशीच अबरक्या होईल. आपण स्वावलंबी बनाने जे मिळवतो तीच आपली खरी संपत्ती असते."

त्यावर कृष्णशर्मा म्हणाला, "खरंच स्वावलंबी असणे आवश्यक आहे. म्हणून तुम्ही वशी तूमच्या मित्राची मदत करू शकता, तशी मी करू शकत नाही."

तेव्हा रामशर्मा म्हणाला, "तू आणि तुझा मित्र मी सांगतो तिथे जाऊन काही वर्षे विद्याभ्यास करा." आणि त्याने आपल्या विद्याभ्यासाविषयी सर्व सांगून त्या ऋषींच्या आश्रमाला पत्ता कृष्णशर्माला दिला.

कृष्णशर्मा आणि वसुगुप्त दोन वर्षे ऋषींच्या आश्रमात विद्याभ्यास करून आले, परंतु अल्पावकाश वसुगुप्ताने पाहीले की आपले वडील जिवंत आहेतच आणि त्यांनी आपली संपत्तीही दुष्पट बेली आहे. शेवटी त्या दोघांच्या भेदात आले की रामशर्मा आणि वसुगुप्तने मिळून आपल्याला स्वावलंबी बनवण्यासाठी हे नाटक केले होते.

